

Turkish Studies Comparative Religious Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 553-576

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22979

ISSN: 2667-5544

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 04.05.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.09.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (15.05.2019)-Referee 2 (26.07.2019)

This article was checked by intihal.net.

HZ. FÂTİMA'NIN MİRAS (FEDEK) TALEBİNİ KONU EDİLEN SÜNNÎ RİVAYETLERE ELEŞTİREL YAKLAŞIM -1-

*Mevlüt POYRAZ**

ÖZ

Bu çalışma; Hz. Peygamber'in (s) vefatı sonrası kızı Hz. Fâtıma'nın Halife Hz. Ebübekir'den miras talep ettiği ile ilgili Sünnî rivayetlerin sahilğine yönelik eleştiriyi içermektedir. Hz. Fâtıma'nın ve diğer Ehl-i beyt mensuplarının Hz. Peygamber'in (s) vefatı sonrasında onun mirasını talep ettikleri halifenin ise reddettiği hususu rivayetlerin ana konusudur. Hz. Fâtıma haricinde diğer mirasçılardan halifenin cevabından ikna olduğu ancak onun miras talebinde ısrarcı olduğunu ifade eden rivayetlerin doğruluğu ciddi şüpheler taşımaktadır. Bu rivayetlerde bahsi geçtiği üzere bir miras talebinin olmadığı ancak râşid halifeler dönemi sonrası süreçte siyasi olay ve tutumların tesiriyle şekillenmiş rivayetler, gerçekte olmayan miras talebini varmış gibi yansıtmışlardır. Dört halife döneminde Hz. Peygamber'in (s) tasarrufuna uygun bir şekilde istifadeye sunulan -miras talebi iddiasına konu olan- mülkler, Emevîler döneminde bazı şahıslara ikta edilmiştir. Ehl-i beyt'in gelirinden aldığı payla nafakasını temin ettiği Fedek, siyasi baskıyla amacı dışına çıkarılınca; olası eleştirileri yahut tepkileri bastırmak için miras talebi iddiasını konu edinen rivayetler üretilmiş veya ürettirilmiştir. Kaynaklara geçinceye kadar bir hayli şekil alan bu rivayetler, Sünnî-Şii düşünsel yaklaşımların savunma, saldırı veya fitneye alet olarak üzerinden gereksiz tartışmalar yapmalarına sebep olmuştur. Gerçekte miras talebi ile ilgili bahsi geçen tartışmaların yaşanmadığı ancak daha sonra oluşturulan algılarla yaşanmış gibi rivayetlere konu olduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hadis, Hz. Fâtıma, Miras, Fedek.

* Dr. Öğr. Üyesi Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fak., E-posta: mevlutpoyraz@artvin.edu.tr

**A CRITICAL APPROACH TO SUNNI NARRATIVES ABOUT THE
LEGACY (FEDEK) DEMAND OF HZ. FATIMA -1-**

ABSTRACT

This study includes criticism about the authenticity of Sunni narratives about the legacy demand of Hz. Fatima, the daughter of Hz. Prophet (bpuh), from the Caliph Hz. Abu Bakr after the death of Hz. Prophet (pbuh). It is the main subject of the narratives that Fatima and the other Ahl al-Bayt members demanded Hz. Prophet's (bpuh) legacy after his death and the Caliph rejected it. The accuracy of the narratives, which expresses that other heirs, except Hz. Fatima, were convinced of the Caliph's response while Hz. Fatima insisted on claiming the legacy, carries serious doubts. As stated in these narratives, there was no legacy demand but the narratives, which were shaped by the influence of political events and attitudes in the period after the Rachid caliphs, reflected as if there had been a legacy demand. In the period of the four caliphs, the properties submitted to the benefit in compliance with Hz. Prophet's (bpuh) request, which were subject to the claim of legacy demand, were allocated to some individuals during the Umayyads. When Fedek, in which she obtained her alimony for the share she received from the Ahl al-Bayt's income, went beyond its cause by political repression, the narratives about the claim of the legacy to suppress possible criticisms or reactions were produced or made produced. These narratives, which took a great shape until they passed to the sources, caused the Sunni-Shiite intellectual approaches to make unnecessary discussions over it by being an instrument to defense, assault or sedition. In fact, it is clear that the mentioned discussions about the request for legacy were not experienced, but became subject to narratives as if they were experienced by the perception created later.

STRUCTURED ABSTRACT

This study includes criticism about the authenticity of Sunni narratives about the legacy demand of Hz. Fatima, the daughter of Hz. Prophet (bpuh), from the Caliph Hz. Abu Bakr after the death of Hz. Prophet (pbuh). It is the main subject of the narratives that Fatima and the other Ahl al-Bayt members demanded Hz. Prophet's (bpuh) legacy after his death and the Caliph rejected it. The accuracy of the narratives, which expresses that other heirs, except Hz. Fatima, were convinced of the Caliph's response while Hz. Fatima insisted on claiming the legacy, carries serious doubts.

The issue of inheritance, which has been included in the main discussion topics in the intellectual and sectarian divisions that have occurred in the Islamic world, has become a subject that they feel compelled to make an assessment on both of the narratives. In this context, both the Sunni and Shiite parties have made a lot of consideration on the narratives and they attacked each other in the context of these narrations and spent their precious time in shallow discussions by giving a defense struggle. There is no doubt that the many studies carried out on the subject. However; unlike the nature of other

studies, we concentrated on the narrations in Sunni sources and built our research on the criticisms that we will direct to these narrations as a whole. We dealt with these narrations, slightly different from the criteria of the hadith method, by focusing on time, ground, persons mentioned in the narrations and accusations about them in the context of religious, political, legal, moral, conscientious and spiritual values. We find it useful to state that we do not have a purpose to criticize the authors that recorded the relevant narrations in their works or the works they wrote. Our study is aimed at determining the real information that we believe there is an environment of peace and reconciliation in essence and revealed the fictional narratives that we believe to cover the truth by focusing only on the narratives that claim the inheritance demand.

We tried to examine our research subject that we evaluated within the framework of the data of the Hadith and Islamic History sources accepted as reliable by Sunnis under the direct and indirect headings such as narratives about the demand for inheritance, the usage of the properties of the heritage in Hz. The Prophet (bpuh) period, Rashid caliphs and Umayyad period, heirs, shares and their division according to Islam, the caliph's duties, the evaluation of narratives, evaluation on the background formation of the narratives.

Consequently; As mentioned in these narratives, there was no demand for an inheritance, but the narratives were fictionalized by the influence of political events and attitudes in the post-râşid caliphs period, and we have come to a conclusion that these fictional narratives reflected the legacy demand that was not real as if there had been. We are of the opinion that it was effective in the construction of such narratives that in the period of the four caliphs, the properties submitted to the benefit in compliance with Hz. Prophet's (bpuh) request, which were subject to the claim of legacy demand, were allocated to some individuals during the Umayyads. When Fedek, in which she obtained her alimony for the share she received from the Ahl al-Bayt's income, went beyond its cause by political repression, the narratives about the claim of the legacy to suppress possible criticisms or reactions were produced or made produced. These narratives, which took a great shape until they passed to the sources, caused the Sunni-Shiite intellectual approaches to make unnecessary discussions over it by being an instrument to defense, assault or sedition. In fact, it is clear that the mentioned discussions about the request for legacy were not experienced, but became subject to narratives as if they were experienced by the perception created later.

It seems impossible to accept the narratives which contain different contents, demands, answers, individuals, accusations and many suspicions in Sunni sources. Therefore, it will reveal that the narratives about the heritage issue, which is one of the reasons of the Sunni-Shiite separation, albeit in intellectual terms, are not real when examined with sensitivity, and that they are fictionalized on the basis of a number of political events and attitudes by people who aim to seduce the Muslims. When the narratives on this and similar controversial issues are revised; in fact, it is seen that there is no fundamental Sunni-Shiite distinction between Muslims but it is tried to be formed.

Keywords: Islamic History, Hadith, Hz. Fatima, Legacy, Fedek.

Giriş

Hz. Peygamber (s)'in vefatından sonra İslam toplumunun idaresini üstlenen Hz. Ebûbekir ile Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'nın miras talebinden ötürü tartıştıklarıyla ilgili birtakım rivayetler ileri sürülmüş ve bu rivayetler, İslam dünyasında meydana gelen fikri ve mezhebi ayrışmalarda temel tartışma konuları arasına dâhil edilmiştir. Sünnî ve Şîî ayrışmanın fikri ve mezhebi sahada belirginleşmeye başlamasıyla; bu tür rivayetler her iki fırkanın üzerinde değerlendirme yapmayı zorunlu hissettikleri bir konu olarak görülmüştür. Bu çerçevede gerek Sünnî gerek Şîî taraflar, rivayetler üzerinde çokça mütalaa yapmışlar ve birbirlerine bu rivayetler bağlamında taarruz yaptıkları gibi savunma mücadelesi de vererek değerli zamanlarını sığ tartışmalarla harcamışlardır. Konuyla ilgili birçok çalışmanın yapıldığı hususunda şüphe yoktur. Bu bağlamda dikkat çekmemiz gereken önemli çalışmalardan biri de; hususiyetle Sünnî ve Şîî (İmâmîyye)'lerin ileri sürdükleri rivayetleri mukayeseli bir şekilde analize tabi tutan alan uzmanlarından İsmail Altun'un değerli çalışmasıdır (Altun, 2012, s. 1-27). Ancak biz araştırmamızı; bahsi geçen konuyla ilgili diğer çalışmaların mahiyetinden farklı olarak Sünnî kaynaklarda geçen rivayetler üzerine yoğunlaşmış bu rivayetlere bütün olarak yönelteceğimiz tenkitler üzerine inşa edeceğiz. Bu rivayetleri, hadis usulünün kriterlerinden biraz farklı olarak; dini, siyasi, hukuki, ahlaki, vicdani ve ruhi değerler bağlamında zaman, zemin, rivayetlerde bahsi geçen şahıslar ve haklarındaki ithamlar üzerine yoğunlaşarak ele alacağız. Rivayetlerdeki tutarlılık yahut çelişkili hallerde dikkat çekip aklen, naklen ve mantıken kabul edilebilirliği üzerine değerlendirme yapacağız. Bazı yorumlara istinaden olabilecek eleştiriler için peşinen şunu belirtelim ki; ilgili rivayetleri eserlerine kaydeden müellifleri veya yazdıkları eserleri tenkit etme gibi bir amacımız söz konusu değildir. Zira müellif, gerçekleri veya iddialar üzerine ortaya çıkmış haberleri mevzu edeceği, zamanın koşulları çerçevesinde tasdik, tenkit yahut faydasızlığı üzerinde değerlendirme yapacağı gibi hiçbir yorum yapmaksızın bilgiyi okuyucusuna olduğu gibi aktarmayı da hedeflemiş olabilir. Dolayısıyla konuyla ilgili rivayetlere yönelteceğimiz eleştirel yaklaşım Hadis yahut İslam tarihi kaynaklarını hedef alıyormuş gibi kesinlikle algılanmamalıdır. Zira geçmiş bize aktaran her bir eser, tabir caizse madencinin toprak karışımı da olsa çıkardığı değerli madeni hizmete sunduğu gibi müellifler de eserleriyle bizi araya kaynamış birtakım yanlış veya kirli bilgilerle de olsa tarihin derinliklerindeki doğrularla buluşturmaktadırlar. Bizim bu çalışmayla güttüğümüz gaye ise; sadece miras talebini ileri süren rivayetlere yoğunlaşarak gerçekleri örttüğünü düşündüğümüz kurgusal rivayetleri ortaya koyup diğer bir ifadeyle düşündüğümüz kirlerden arındırıp özünde barış ve uzlaşma ortamının olduğu kanaatini taşıdığımız gerçek bilgiyi ortaya koymaya yönelik olacaktır. Çalışmamızın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağına inancıyla miras talebi ile ilgili rivayetlere ana hatlarıyla temas etmeyi gerekli görmekteyiz.

1. Miras Talebi İle İlgili Rivayetler

Hz. Peygamber'in (s) vefatı sonrası Hz. Ebûbekir onun yerine İslam toplumunu idare etmek üzere halife seçilince; Sünnî ve Şîî kaynaklarına göre Hz. Fâtıma, doğrudan yahut aracılarla miras talebiyle Hz. Ebûbekir'e başvurmuştur. Sünnî kaynaklarda geçen ilgili rivayetlerin her birinin tamamını değil değerlendirmemize esas olacak noktalarını belli başlıklar çerçevesinde aşağıda zikredeceğiz. Konuyla alakalı iddialar şeklinde gördüğümüz bu rivayetlerin değerlendirmesini daha sonra ele alacağız.

1.1. Hz. Fâtıma'nın bizzat kendisinin miras talebinde bulunduğuyla ilgili rivayetler

Hz. Fâtıma bizzat kendisi halifeye miras talebiyle başvurmuştur. Bu hususla ilgili; Fâtıma'nın, Allah Resûlü'nün vefatından sonra Allah'ın fey¹ olarak Resûlullah'a verdiği maldan miras olarak hissesine düşeni talep ettiği (Ebû Avâne, ts., 4: 250; Beyhakî, 1344-57, 6: 300; Zehebî, 1996, 5: 33-40), Resûlullah'ın Fedek'i kendisine ayırdığını belirtip onu istemesi üzerine halife şahit talep edince; Hz. Ali

¹ Fey: İslâm devletinin gayri müslim tebaadan aldığı cizye, haraç ve ticaret malları vergilerinin ortak adı. (Fayda, 1995, 12: 511).

ve Ümmü Eymen'in Fedek'in ona verildiğine dair şahitlik yaptığı (Belâzürî, 2013, s. 35; Hamevî, 1977, 4: 239), bir başka rivayette şahitlerin Ümmü Eymen ve Rebah olduğu zikredilmektedir. Rivayetlere göre, yukarıda zikri geçen farklı taleplere- miras talebi ve hibe iddiasına- halifenin cevabı farklı farklı olmuştur. Halife, miras talebine: "Resûlullah (s): 'Biz Peygamberler vâris olunamayız, bizim terekemiz sadaka malı olur' buyurmuştur" diyerek reddettiği (Ebû Avâne, ts., 4: 250; Beyhakî, 1344-57, 6: 300; Zehebî, 1996, 5: 33-40), "Resûlullah (s) yaptığı şeyleri terk edecek değilim. Bu hususta bir şeyi zayi etmekten korkarım" diyerek talebi geri çevirdiği (Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 204-205; Ebû Avâne, ts., 4: 250), "Ben Resûlullah'ı (s) şöyle derken işittim: 'Şüphesiz ki: Aziz ve Celil olan Allah bir Peygambere herhangi bir geçim kaynağı verdiği zaman o kaynak (Peygamberin vefatından) sonra yerine geçen kimsenin olur.'" diyerek reddettiğine dair bilgiler rivayetlerde yerini almıştır (Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2973). Bu kısımda zikri geçen rivayetlere göre, bu sebeple Hz. Fâtıma öfkelenmiş ve ölünceye kadar Ebûbekir ile konuşmamıştır (Beyhakî, 1344-57, 6: 300; Zehebî, 1996, 5: 33-40).

Allah Resûlü'nün Fedek'i kendisine hibe ettiğini ileri sürüp Hz. Ali ve Ümmü Eymen'in şahitlik yaptığı ile ilgili rivayette; Halifenin: "Ey Resûlullah'ın kızı! İki erkek veya bir erkek iki kadından az kimselerin şahitliğinin caiz olmadığını bilirsin" dediği (Belâzürî, 2013, s. 35; Hamevî, 1977, 4: 239), Ümmü Eymen ve Rebah'ın şahitlik yaptığı ileri sürülen rivayette de: "Bu hususta, yalnızca bir erkek ile iki kadının şahitliği caiz olur" cevabı üzerine Fâtıma'nın da çekilip gittiği zikredilmiştir (Belâzürî, 2013, s. 35; Bulaç, 2006, 4: 120-121).

1.2. Hz. Fâtıma'nın Haber Göndererek Miras Talep Ettiği ile İlgili Rivayetler

Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra Hz. Fâtıma, haber göndererek (Ebû Ya'la'ya göre Hz. Ebûbekir'e gelerek): "Sen, Resûlullah'ın vârisi misin, yoksa onun ailesinden misin?" diye sorduğu zikredilen rivayette; Halifenin: "vârisi değil, ailesi sayılırım" dediği, Fâtıma'nın da: "Öyleyse mirastan hissesi hani" dediği nakledilmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir de: "Ben Resûlullah'ı (s): 'Allah bir Peygamberine bir geçimlik verip sonra ruhunu kabzetti mi, o malı onun yerine geçen kimsenin eli altına verir.' derken işitmişim. Artık ondan kalan bu malın Müslümanlara verileceği kanaatindeyim", cevabını vermiştir. Hz. Fâtıma bunu duyunca: "Sen Resûlullah'tan duyduğunu tatbik edersin" demiştir (Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 191; Ebû Ya'lâ, 1984, 12: 119; Zehebî, 1996, 5: 33-40).

Hz. Fâtıma'nın, Hz. Ebûbekir'e haber göndererek; Medîne civarındaki Nadîr oğulları arazisi, Fedek hurmalıkları ve Hayber hurmalıklarının beşte birinin bakıyyesinden isabet eden mallardan Resûlullah'ın mirasını talep ettiği (Buhârî, "Megâzi", 256; Müslim, "Cihad", 1759; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2969; "İmâre", 18, 19; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 222-223; İbn Sa'd, 2001, 2: 273), Allah'ın Medîne ve Fedek'te Resûlullah'a verdiği fey'den mirasını istediği (Ebû Dâvûd, Kitâbü'l-Harac, 2968), Resûlullah'ın terekesinden Hayber, Fedek ve Medine sadakalarından kalan payını istediği (Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 222-223; Ebû Avâne, ts., 4:250,253; İbn Hibbân, 1993, 11: 152; Beyhakî, 1344-57, 6: 299-300), Allah'ın fey olarak verdiği ve Resûlullah'ın geride bıraktığı, kendisine ait mirası taksim etmesini istediği, şeklinde farklı ifadeler içeren rivayetlere göre de miras talebinde bulunmuştur. Bu rivayetlerin birinde Medine, Hayber, Fedek zikredilirken diğerinde Medine ve Hayber zikredilmiş bir diğerinde ise mekân belirtilmeksizin miras talebinde bulunulduğu ifade edilmiştir. Bu talepler üzerine Halife Hz. Ebûbekir: "Ben Peygamber'den şunu işittim: 'Bizler miras olunmayız. Bizim bıraktığımız her şey sadakadır (Buhârî, "Humus", 2; Müslim, "Cihad", 1759; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2963, 2968, 2969; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 204-205; İbn Sa'd, 2001, 2: 274). Ancak bu maldan Muhammed'in ailesi yerler' (Buhârî, "Megâzi", 79; Müslim, "Cihad", 1759; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2968, 2969; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 225). Diğer rivayette, Resûlullah'ın (s): 'Biz vâris olunmayız. Biz ne mal bırakırsak sadakadır ancak Muhammed ailesi bu maldan yerler.' Buyruğunu belirttikten sonra vallahi ben Resûlullah'ın bu sadaka malları üzerinde kendi hayatı zamanında yürürlükte olan işlerden hiçbir şeyi değiştirmem. Ben muhakkak Resûlullah'ın bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele yaparım" (Buhârî, "Megâzi", 256; Ebû Dâvûd, "İmâre", 18, 19; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 222-223; Ebû Avâne, ts., 4: 253; İbn Hibbân, 1993, 11: 152; Beyhakî, 1344-57, 6: 299;

İbn Sa‘d, 2001, 2: 273), “Resûlullah’ın (s) yaptığı şeyleri terk edecek değilim. Bu hususta bir şeyi zayi etmekten korkarım” (Ebû Avâne, ts., 4: 250; İbn Hibbân, 1993, 11: 152; Beyhakî, 1344-57, 6: 299-300) diyerek talebi geri çevirmiştir. Rivayetlere göre; Hz. Ebûbekir, Hz. Fâtıma’ya bir şey vermemiştir (Ebû Avâne, ts., 4: 253), Hz. Fâtıma talebini geri çeviren halifeye öfkelenerek ona darılmış ve ölünceye kadar onunla konuşmamıştır (Buhârî, “Humus”, 2, “Megâzi”, 256; Müslim, “Cihâd”, 1759; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 204-205; İbn Sa‘d, 2001, 2: 274; İbn Hibbân, 1993, 11: 152). Yine rivayete göre; gerek hilâfet meselesinden gerek halifenin Hz. Fâtıma’nın talebine olumsuz cevap vermesine bağlı olarak halifeye dargın olan hanımını memnun etmek için biat etmemiş olan Hz. Ali de Hz. Fâtıma’nın ölümünden sonra itibarsız kaldığı için Hz. Ebûbekir’e biat etmiştir. Hâşimoğullarının da Hz. Ali ile birlikte biat ettikleri kaydedilmiştir (Buhârî, “Megâzi”, 256; Müslim, “Cihad”, 1759; San‘ânî, 1403, 7: 315; Ebû Avâne, ts., 4: 251; İbn Hibbân, 1993, 11: 152; Beyhakî, 1344-57, 6: 298).

1.3. Fedek’in Hz. Fâtıma’ya Verildiğini Konu Edinen Rivayet

Ebû Ya’la, Müsned’inde; İsrâ Suresinin 26. ayeti olan: “Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma” vahyinin nüzulünden sonra Hz. Peygamber’in Hz. Fâtıma’ya yanına çağırarak Fedek arazisini ona verdiğini kaydetmiştir (Ebû Ya’lâ, 1984, 2: 334, 534).

1.4. Hz. Fâtıma’nın Miras Hususunda Halife ile Tartıştığını Konu Edinen Rivayetler

Hz. Fâtıma’nın halife ile miras hususunda tartıştığı, ona “Sen öldükten sonra mirasın kime kalır” diye sorduğunda; “çocuğum ve ailem” diyen Ebûbekir’e “Peki biz niye Resûlullah’a mirasçı olamıyoruz” diye sorunca da; Hz. Ebûbekir: “Resûlullah’ın (s): ‘Peygambere mirasçı olunmaz.’ dediğini işittim. Ama ben Resûlullah’ın (s) geçimlerinden sorumlu olduğu kimselerin geçimlerini temin ediyorum ve Resûlullah’ın (s) nafakalarını verdiği kimselerin nafakasını veriyorum” (Tirmizî, “Siyer”, 44; İbn Kesîr, ts., 5: 477-481) diye cevap vermiştir. Yine aynı soruya Hz. Ebûbekir’in: “Ben senin babanın malına mülküne, dinarına vâris olmuş değilim.” Diye cevap verdiği, Hz. Fâtıma’nın: “Hayber’deki hisselerimiz ve Fedek’teki sadakalarımıza ne oldu?” diye sorması üzerine de Hz. Ebûbekir’in: “Ben Resûlullah’ın (s): ‘Bunlar Allah’ın hayatta iken bana yedirdiği bir lokmadır. Ben öldükten sonra bunlar, Müslümanların ortak malıdır.’ dediğini işittim.” diyerek cevap verdiği rivayetler arasındadır (İbn Sa‘d, 2001, 2: 273; Belâzurî, 2013, s. 35; İbn Kesîr, ts., 5: 477-481; Hamevî, 1977, 4: 239) Bir başka rivayette; Hz. Fâtıma, Hz. Ebûbekir’in yanına girmiş ve kendisine mirasçı olacak kişileri sormuş aldığı cevap üzerine: "Öyleyse sana ne oluyor da Allah Resûlüne, ailesi ve evladını değil de başkasını mirasçı yapıyorsun!" demiştir. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir: “Ey Allah Resûlü’nün kızı! Ben böyle bir şey yapmadım” deyince Hz. Fâtıma: “Tabi yaptın. Fedek köyündeki hurmalık Allah’ın Peygamberine tahsis ettiği bir arazi iken sen oraya kasten aldın. Allah’ın gökten indirdiği bir hükme kastedip, elimizden çekip aldın.” dedi. Hz. Ebûbekir de: “Ben böyle yapmadım, ancak Nebi (s): ‘Sağ oldukça ondan geçimini sağlayacağımı, ruhu kabz olunca da onun hükmünün kaldırılacağını’ bana haber verdi” deyince Hz. Fâtıma: “Bu hususu Allah Resûlü ile sen daha iyi bilirsiniz. Bu meclisten sonra senden bunu bir daha istemeyeceğim” dedi.

Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebûbekir’e gelerek Ehl-i beyt’e ayrılan sadakadan kalanın miktarını sorduktan sonra “Bilin ki, bir şeyden ganimet aldığınızda kesinlikle onun beşte biri Allah ve Resûlüne aittir.” (el-Enfâl 8/41) ayetini okuduğunu nakleden rivayete göre; Hz. Ebûbekir, onu dinleyip taltif ettikten sonra talep ettiği miras ile ilgili Hz. Peygamber’in bir vaadi veya taahhüt ettiği bir belgeyi sordu. Hz. Fâtıma da: “Hayır! Ancak Resûlullah fey’ ayeti inince: ‘Ey Muhammed’in ev halkı! Müjdeler olsun, artık size de zenginlik geldi.’ buyurmuştu.” dedi. Bunun üzerine Ebûbekir: “Doğru söyledin! Zenginlik senindir. Ama hâlâ benim bu hadis ve ayetten edindiğim bilgiye göre, bu malın hepsinin verileceği kanaati yok. Ama sizi başkasına muhtaç etmeyecek anlamda ve sizden artacak anlamda bir zenginlik anlıyorum. Bir bak istersen, onlardan senin kanaatine katılan kimse var mı?” dedi. Hz. Fâtıma da dönüp Hz. Ömer’e geldi ve aynen Ebûbekir’e anlattığını ona da anlattı. O da aynen Ebûbekir’in dediği gibi

hüküm verdi. Hz. Fâtıma da buna hayret ederek daha önce konuyu ikisinin müzakere ettiğini ve aynı kanaate vardıklarını sandı (Zehebî, 1996, 5: 33-40).

1.5. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile Birlikte Miras Talep Ettiğini Konu Edinen Rivayet

Hız. Fâtıma Hz. Ali ile birlikte; Hz. Peygamber'in (s) vefatının ve Hz. Ebûbekir'e biatin ikinci günü yani Hz. Peygamber'in cenazesinin defninden önce Hz. Ebûbekir'in yanına gelerek miras talebinde bulunmuşlar, Hz. Ebûbekir ise -yukarıda birçok yerde zikri geçen gerekçeyle- reddetmiştir (İbn Sa'd, 2001, 2: 274).

1.6. Hz. Fâtıma'nın Hz. Abbas ile Birlikte Hz. Ebûbekir'e Gelerek Miras Talep Ettiklerini Konu Edinen Rivayet

Hız. Aişe'den (r.a.) nakledilen rivayete göre; Hz. Fâtıma (a.s.) ile Hz. Abbas, Hz. Ebûbekir'e gelip Fedek arazisinden miraslarını ve Hayber'den paylarını istemişlerdir. Halife Hz. Ebûbekir ise: "Ben Peygamber'den işittim: 'Bizler miras olunmayız. Bizim bıraktığımız her şey sadakadır. Ancak bu maldan Muhammed'in ailesi yerler' buyurduğunu belirttikten sonra Allah'a yemîn ederim ki, elbette Resûlullah'ın hısımları bana kendi hısımlarımla ilgilenmekten daha sevimlidir ancak vallahi ben Resûlullah'ın bu sadaka malları üzerinde kendi hayatı zamanında yürürlükte olan işlerden hiçbir şeyi değiştirmem. Muhakkak ki, Resûlullah'ın bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele yaparım" demiştir (Buhârî, "Megâzî, 79, 256; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 225; San'ânî, 1403, 7: 315; Ebû Avâne, ts., 4: 251; Beyhakî, 1344-57, 6: 299). Bunun üzerine Hz. Fâtıma oradan dargın bir şekilde ayrılmış ölünceye kadar konuşmamıştır (San'ânî, 1403, 7: 315; Ebû Avâne, ts., 4: 251; Beyhakî, 1344-57, 6: 298). Beyhakî'de geçen rivayetin devamında; Hz. Ebûbekir'in Hz. Ali'ye: "Allah'a yemîn ederim ki, elbette Resûlullah'ın hısımları bana kendi hısımlarımla ilgilenmekten daha sevimlidir ancak vallahi ben Resûlullah'ın bu sadaka malları üzerinde kendi hayatı zamanında yürürlükte olan işlerden hiçbir şeyi değiştirmem" (Beyhakî, 1344-57, 6: 299) dediği kaydedilmiştir. Hz. Abbas ile başlayan bu rivayette cevabın Hz. Ali ile bitmiş olması dikkat çekmektedir.

1.7. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ve Hz. Abbas ile Birlikte Miras Taleplerini Konu Edinen Rivayetler

Hız. Fâtıma'nın, Hz. Abbas'la birlikte Ebûbekir'e gelerek Hayber'den kendilerine düşen pay ile Fedek arazisinden miraslarını talep ettiği rivayeti (Buhârî, "Megâzî, 79; Müslim, "Cihad", 1761; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 225) ile Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın Resûlullah'ın (s): "Biz miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır." buyurduğunu bildikleri (Buhârî, "Megâzî, 78; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2963; İbn Sa'd, 2001, 2: 273; Zehebî, 1996, 5: 33-40; İbn Kesîr, ts., 5: 477-481) halde Fâtıma'nın onlarla birlikte miras talep ettiği de rivayetler arasındadır. Hz. Ali'nin bu sırada geçmiş peygamberleri örnekleyerek ayet okuyup Fâtıma'nın miras talebinin hak olduğunu delillendirip sonra sessizce geri gittiği de bu rivayette geçmektedir (İbn Sa'd, 2001, 2: 274).

1.8. Hz. Fâtıma'nın Müminlerin Anneleri ve Hz. Abbas ile Birlikte Miras Talebini Konu Edinen Rivayet

Hız. Fâtıma, Hz. Peygamber'in (s) zevceleri ve Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in (s) terekesindeki paylarını talep ettiklerinde ve bu paylarını kendilerine teslim etmesini halife Hz. Ebûbekir'den istediklerinde halife: "Resûlullah'ın (s): 'Bizim malımıza mirasçı olunmaz. Bizim terekemiz sadakadır.' dediğini hatırlatarak şöyle dedi: "Resûlullah'ın (s) geçimlerini temin ettiği kimselerin geçimini ben temin ederim. Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah'ın (s) akrabalarına bakmak, benim kendi akrabalarıma bakmamdan daha çok hoşuma gider" (İbn Kesîr, ts., 4: 236-244). Hz. Fâtıma'nın dargın bir şekilde ayrıldığı durumunu, İbn Kesîr şöyle değerlendirmiştir. Halifenin miras talebine verdiği cevaptan ikna olan Hz. Fâtıma, muhtemelen bu mülklerin tasarrufunun Hz. Ali'ye verilmesini istemişti de halife talebi reddince kızdı ve ayrılıp gitti. Ancak Hz. Fâtıma, ölümünden önce dargın olduğu Hz. Ebûbekir ile barışmıştı (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481).

1.9. Hz. Peygamber'in (s) Eşlerinin Miras Talebini Konu Edinen Rivayetler

Hz. Fâtıma'nın adının zikredilmeyip Hz. Peygamber'in hanımlarının Hz. Osman'ı Hz. Ebûbekir'e göndererek ondan, Hz. Peygamber'in (s) malının sekizde birini isteyivermesini kararlaştırmaları üzerine Hz. Aişe'nin de onlara: "Resûlullah (s): 'Bizim malımıza vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız sadakadır' (Ebû Dâvûd, "Kitâbûl-Harac", 2976, 2977; İmam Mâlik, "Konuşma Kitabı", 27), bir başka rivayette ek olarak '...Muhammed ailesi bu maldan yiyecektir.' buyurduğunu işitmediniz mi?" (Zehebî, 1996, 5: 33-40) dediği zikredilmiş ve böylece onlar da taleplerinden vazgeçmişlerdir (Ebû Dâvûd, "Kitâbûl-Harac", 2976, 2977; İmam Mâlik, "Konuşma Kitabı", 27) Belâzûrî'nin kaydettiği rivayette ise; Hz. Peygamber'in hanımlarının miras talebiyle Hz. Osman'ı halifeye göndermeleri üzerine Hz. Aişe onlara: "Allah'tan korkmuyor musunuz? Sizler, Resûlullah'ın (s) şu sözlerini işitmediniz mi? 'Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Bu mallar, Muhammed'in ailesinin ani ihtiyaçları ve misafirleri için sarf edilir. Ben öldükten sonra bu mallar, benden sonra iş başına geçen kimsenin tasarrufundadır' hatırlatmasını yaptı. Hz. Peygamber'in hanımları da bu sözler üzerine isteklerinden vazgeçtiler (Belâzûrî, 2013, s. 34; Ebû Dâvûd, "İmâre", 18, 19). Aynı rivayeti nakletmiş olan Hamevî, Hz. Osman'ın Hz. Ebûbekir'e gittiğini, Hz. Ebûbekir'in ise yukarıdaki rivayette geçtiği üzere cevap verdiğini kaydetmiştir (Hamevî, 1977, 4: 239).

1.10. Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın Mirasa Konu Olan Mülklerin İdaresini Halifeden Talep Ettiklerine Dair Rivayet

Mirastan mahrum kalan Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın, Hz. Fâtıma'nın tercümanı olarak gelirlerin tasarrufunun kendilerine verilmesini teklif etmeleri üzerine Hz. Ebûbekir isteklerini kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Fâtıma da halifenin tutumuna kızdı ve ona darıldı (İbn Kesîr, ts., 4: 236-244).

1.11. Hz. Ali'nin Hanımının Mirasını Hz. Ömer'den Talep Ettiğini Konu Edinen Rivayet

Hz. Ali'nin hanımının mirasını Hz. Ömer'in hilâfetinin ikinci yılında Ömer'den talep etti ancak Ömer gerek Hz. Peygamber'in (s) gerek Hz. Ebûbekir'in uygulamalarını ileri sürerek reddetti. Hz. Ömer, Hz. Ali'nin bu araziler üzerinde tasarruf talebini de reddetmiştir. Bu rivayette, Hz. Ali'nin bu miras talebini Hz. Osman döneminde de yenilediğine dair bilgi geçmektedir (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481). Hamevî, Hz. Ömer'in halife olduktan sonra Müslümanların topraklarının genişlemesi sebebiyle Fedek'i mirasçılara döndürmek istediğini ancak Hz. Ali'nin 'bu arazi Hz. Peygamber'in (s) hayattayken Fâtıma'ya bağışladığı yerdî' gerekçesiyle kendine ait olması gerektiğini, Hz. Abbas'ın da 'bu arazi Hz. Peygamber'in (s) mülküdür ben de onun mirasçısıyım' diyerek onunla tartıştığını kaydetmiştir. Ayrıca niza sonucu Hz. Ömer'in muhakemesine başvurmaları üzerine; halifenin "siz kendi işinizi daha iyi bilirsiniz. Ben orayı tasarrufta bulunmanız için her ikinize teslim ettim" dediğini de kaydetmiştir (Hamevî, 1977, 4: 238-239). Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın gerek Hz. Ebûbekir'i gerek Hz. Ömer'i fey hususunda fâcir ve yalancı olarak gördüklerine dair bilgilerin geçtiği rivayete göre; Hz. Ömer miras olarak talep edilen feyleri Hz. Peygamber (s) ve Hz. Ebûbekir döneminde olduğu gibi tasarruf ettiğini ve edeceğini bildirmiştir. Sonrada Hz. Peygamber (s) ve Hz. Ebûbekir'in tasarrufu gibi tasarrufta bulunacaklarına dair söz aldıktan sonra feylerin idaresini Hz. Ali ve Hz. Abbas'a vermiştir. Onların aralarındaki niza sebebiyle oluşan bu rivayetin son kısmında Hz. Ömer "şayet fey'i idareden aciz iseniz bana geri iade edin" demiştir (Buhârî, "Humus", 2; Müslim, "Cihad", 1757; Zehebî, 1996, 5: 33-40). Hz. Ömer'in Medine sadakalarının tasarrufunu Hz. Ali ve Hz. Abbas'a verdiği ve Hayber ve Fedek'i Resûlullah'ın sadakaları gerekçesiyle elinde tuttuğu da rivayetler arasındadır (Ebû Avâne, ts., 4: 250; Beyhakî, 1344-57, 6: 300). Hüseyin Algül, dayandığı rivayetler bağlamında Hz. Ömer'in Fedek'i Hz. Fâtıma'nın mirasçılara vermek istediğini ancak Hz. Ali ile Abbas arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı arazini beytülmale kaldığını (Algül, 1995, 12: 294-295) kaydetmiş ancak Algül, muhtemelen bu arazilerin –rivayetlere de konu olduğu üzere- tasarruflarının zikri geçen şahıslara verilmesinden bahsetmektedir. Zira miras, arazi mülkiyeti olarak kast ediliyorsa –diğer mülklerin zikrinin geçmemesi

problem olmakla birlikte- o halde Hz. Ebûbekir gerçekten Fedek'i gasp etmiş konumda bulunmaktadır ki; biz öyle olmadığını araştırmamızda ortaya koymaya çalıştık.

2. Hibe'ye/Miras'a Konu Olduğu İddia Edilen Arazilerin (Başta Fedek Olmak Üzere) Hz. Peygamber Dönemi Statüleri:

Hz. Peygamber (s) Medine'ye vardığı zaman kendisinde mirasa konu olabilecek ciddi orana sahip herhangi bir servetinin olmadığı, zira Mescid-i Nebî ve Hücre-i saadetlerinin bulunduğu yeri Hz. Ebûbekir'den ödünç aldığı parayla satın aldığı kaynakların naklidir. Zaman içerisinde çeşitli yollarla Allah'ın rızıklandığı Hz. Peygamber (s) Medine'de mülk sahibi olmuştur. Kaynakların nakline göre; Hz. Peygamber'in (s) tasarrufu altına giren mülkler ve tasarruf şekilleri Hz. Peygamber döneminde, râşid halifeler döneminde ve Emevîler döneminde şöyle gerçekleşmiştir.

2.1. Fey ve Humusa Dair Topraklar ve Hz. Peygamber (s) Dönemi Tasarrufları

Hz. Peygamber'in (s) tasarrufu altına giren mülkleri ve onların tasarruf şekilleri şöyledir.

a) Uhud savaşına katılıp burada vefat eden (625) Yahudi âlim Muhayrik'in Hz. Peygamber'e (s) verilmesini vasiyet ettiği yedi hurma bahçesi olup Hz. Peygamber (s), Müslümanların menfaatine vakfetmiştir. Bu İslâm tarihinde ilk vakıf olarak zikredilmiştir (Kettâni, 1990-93, 2: 159-167). Allah Resûlü, kendisine gelen fey ve humusu vakit geçirmeden evli olanlara iki, bekârlara bir hisse şeklinde dağıtmıştır (Fayda, 1995, 12: 511-513).

b) Medine civarında yaşayan Nadiroğullarının sürgünü (626) sonrası, Haşr Suresi 6-10 ayetlerinin hükmü gereği fey² olarak adlandırılan ve tasarrufu Allah Resûlüne bırakılan bu arazileri, Hz. Peygamber (s) ani ihtiyaçları için ayırmıştır (Belâzürî, 2013, s. 34; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2967; Ebû Avâne, ts., 4: 249; İbn Kesîr, ts., 4: 236-244; Kettâni, 1990-93, 2:159-167). Aile efradının yıllık nafakasını bu gelirlerden ayırır kalan kısmını da Allah yolunda Müslümanların maslahatı uğruna silah ve binek hayvanı temin etmeye sarf ederdi (Müslim, "Cihâd", 49; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2965; "İmâre", 18, 19). Ayrıca Ashâb-ı Suffa'nın giderleri için de tasarrufta bulunurdu (Köten, 2006, 4: 398-399).

c) Hayber'in fethiyle birlikte; "ürettikleri arazi gelirlerinin yarısına karşılık orada kalmalarına müsaade ettiği Hayberlilerle yaptığı sulh sonrası" ele geçirilen arazilerin humusuna (1/5) karşılık gelen Ketibe arazisidir (İbn Kesîr, ts., 4: 235). Allah Resûlü, buranın gelirlerini üçe ayırıp, ikisini Müslümanlar arasında harcar birini de ailesinin geçimine sarf ederdi (Ebû Dâvûd, "İmâre", 18, 19; Ebû Avâne, ts., 4: 249; Beyhakî, 1344-57, 7: 59). Ailesine ayırdığı paydan arta kalanı da muhacirlerin fakirlerine (Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2967; Ebû Avâne, ts., 4: 249) ve Ashâb-ı Suffa'ya verirdi (Köten, 2006, 4: 398-399). Hz. Ali, Allah Resûlünün, humusun tasarrufuyla ilgili görevi kendisine verdiğini ve bu görevi Hz. Peygamber, Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer dönemi gerçekleştirdiğini rivayet etmiştir (Müslim, "Cihad", 1760,1761; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2983; 2984).

d) Fedek³ halkı ile yapılan sulh anlaşması gereği arazi gelirlerinin yarısının Allah Resûlüne ait olduğu arazilerdir (Belâzürî, 2013, s. 33-34; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2967; İbn Hişâm, 1971, 3:

² Kur'an ayetlerinin fey ile ilgili tasarruf tavsiyesi: *Allah (c.c): "Allah'ın onların mallarından peygamberine verdiği ganimetler için, siz at ve deveye binip onları sürmüş değilsiniz..." (Haşr, 59/6) [142] buyurdu. Âyeti kerimelerde şöyle buyrulur: "Allah'ın fethedilen ülke-ler halkının mallarından peygamberine verdiği ganimetler Allah, peygamber, yakınları, yetimler yoksullar ve yolda kalmışlar içindir... (Haşr, 59/7), "Allah'ın verdiği bu ganimet malları yurtlarından ve mallarından çıkarılan... fakirler içindir" (Haşr, 59/8), "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve kalblerine imanı yerleştirmiş olanlar..." (Haşr, 59/9), "Ve onların arkasından gelenler..."(Haşr, 59/10)*

³ Fedek: Hicaz'da bir köy olup Medine ile arasında iki günlük veya üç günden daha az bir mesafede bulunur. H. 7. Yılda (629) sulh yoluyla alınmış olup Allah'ın Resûlü'ne verdiği bir yerdir. Su kuyuları bol hurması çok olan bir yerdir. Hz. Ömer döneminde; buradaki Yahudiler, arazilerinin kıymeti verilerek buradan çıkarılmışlar ve onlara ait olan bu arazi beytülmalde dahil edilmiştir (Hamevî, 4: 238-239); Algül, 12: 294-295).

465, 480-483; İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211; İbn Kesîr, ts., 4:235. Hamevî, 1977, 4: 238). Haşr sûresi 6-10 ayetlerinin hükmü gereği fey olarak adlandırılan ve Allah Resûlüne ait olan Fedek'in gelirleri ise genel olarak misafir ve ihtiyacı olan yolculara tahsis edilmiştir (Belâzürî, 2013, s. 33-34; Buhârî, "Megâzî", 445; İbn Sa'd, 2001, 2: 275. Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2967; "İmâre", 18, 19; İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211; Hamevî, 1977, 4: 239). Ashâb-ı Suffa'nın ihtiyaçlarının karşılanmasında da kullanılmaktaydı (Köten, 2006, 4: 398-399). İbn İshâk'ın nakline göre; buranın gelirleri, Peygamber (s) ile onun akrabalarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, Peygamber'in (s) zevcelerine ve Fedek ehli ile sulh için uğraşan kimselere -ki bunlardan biri de Muhayyise b. Mesûd'tur- tahsis edilmiştir (İbn Kesîr, ts., 4: 236-244). Hz. Ömer'den nakledilen rivayete göre; Resûlullah (s), bu mallardan ailesinin senelik nafakasını ayırır, kalanı da Allah malı olarak dağıtırdı (Beyhakî, 1344-57, 7: 59). Bu durumu Hz. Ali ve Hz. Abbas da doğrulamıştır (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481). Konuyla alakalı bir rivayette Ömer b. Abdulazîz şöyle söylemiştir: "Allah Resûlü bu arazinin gelirlerini yer ve ihtiyaçlarına sarf ederdi. Hâşim oğullarının fakirlerine verir, onların kızlarını ve dullarını evlendirirdi. Fâtıma, Fedek'in kendisine bağışlanmasını ondan istedi; fakat Hz. Peygamber (s) kabul etmedi (Belâzürî, 2013, s. 35-36; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2972; Beyhakî, 1344-57, 6: 301; İbn Kesîr, ts., 9: 317-336; İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211; Hamevî, 1977, 4: 240).

2.2. Fey ve Humusa Dair Toprakların Râşid Halifeler ve Emevîler Dönemi Tasarrufu:

Hz. Ömer'den nakledilen rivayete göre; Hz. Peygamber'den yeni halifeye intikal eden toprakların yahut mülklerin tamamı, Gerek Hz. Hz. Ebûbekir döneminde gerek kendi döneminde Allah Resûlünün tasarrufta bulunduğu şekliyle tasarruf edildiği zikredilmiştir (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481). Konuyla alakalı bir rivayette Ömer b. Abdulazîz şöyle söylemiştir: Hz. Peygamber (s) vefat ettikten sonra Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali'de Fedek'i Hz. Peygamber'in yaptığı gibi idare etti. Muâviye orayı Mervân'a iktâ etti. Mervân da çocuklarına verdi. Ben amcam Abdulmelik'in çocukları Süleyman ve Velid'den o toprakları aldım ve hepsini topladım. Sizleri şahit gösteriyorum ki ben, Fedek'i Hz. Peygamber'in (s), Ebûbekir'in, Ömer'in, Osman'ın ve Ali'nin dönemindeki haline getirdim (Belâzürî, 2013, s. 35-36; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2972; İbn Kesîr, ts., 9: 317-336; İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211; Hamevî, 1977, 4: 240). Beyhâkî'de geçen rivayette; Ömer b. Abdulazîz, Hz. Ebûbekir ve Ömer dönemi tasarruf şekline, sonra Mervân'a iktâ edildiğinden -aynı rivayetin devamında Hz. Osman dönemi Mervân'a iktâ edildiğinden- ve kendisinin Fedek'i Resûlullah'ın dönemindeki tasarruf şekline döndürdüğünden bahsetmektedir (Beyhakî, 1344-57, 6: 301). İbnü'l-Esîr, Hz. Peygamber'in (s) hayattayken zikri geçen arazilerle ilgili tasarrufu her ne olmuşa; Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali de onun vefatından sonra aynı uygulamayı devam ettirmişlerdir diye kaydetmiştir (İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211). Ancak Hamevî, Hz. Ömer'in Fedek'i Hz. Fâtıma'nın mirasçılarına vermek istediğini ancak Hz. Ali ile Hz. Abbas'ın aralarındaki anlaşmazlık yüzünden arazinin beytülmâle kaldığını kaydetmiştir (Hamevî, 1977, 4: 238). Belâzürî'nin naklettiği bir rivayete göre; Emevîler, Fedek'i kendilerine aldılar ve böylece Resûlullah'ın (s) Fedek'e ait uygulamasını değiştirdiler. Ömer b. Abdilaziz halife olunca Fedek'i eski haline iade etti (Belâzürî, 2013, s. 35-36). Bir rivayette de; Hz. Peygamberden kalan sadakaların idaresinin Hz. Ali'de olduğu, Hz. Abbas'ın ona baskın çıkıp ele geçirmesi üzerine aralarında husumet olduğu ve Hz. Ömer'in de, Hz. Abbas'ın ondan vazgeçmesine kadar ikisi arasında bölüştürmediği, Hz. Abbas'ın vazgeçmesiyle Ali'nin sahiplendiği nakledilmiştir. Resûlullah'ın sadakası olduğu vurgulanan bu mülkün tasarrufu, Hz. Hasan ve Hüseyin'den sonra oğulları Ali b. Hüseyin ve Hasan b. Hasan'ın idaresine geçtiği daha sonrada Zeyd'in eline geçtiği (Zehebî, 1996, 5: 33-40) de nakledilmiştir.

Sünnî anlayış, aşağıdaki rivayetleri gerekçe göstererek Hz. Peygamber'in (s) bu arazilerinin, aile bireylerine değil Müslüman toplumun menfaatine kullanılmak üzere halifeye intikal ettiğini ifade etmiştir. Allah Resûlü: "Vârislerim bir dinar bile taksim edemez. Ailemin nafakası ve valilerimin ihtiyaçları dışında, bıraktığım her türlü mal sadakadır." buyurmuştur (İmam Mâlik, "Konuşma Kitabı", 28; Ebû Avâne, ts., 4: 253; Buhârî, "Ferâiz", 3; Müslim, "Cihad", 1760,1761; İbn Sa'd, 2001, 2: 273;

Zehebî, 1996, 5: 33-40). Başka bir rivayette, Resûlullah (s) vefat ettiğinde tereke olarak; ne dînâr, ne dirhem, ne koyun ne de deve bıraktı hiçbir şey de vasiyet etmedi (Müslim, "Vasiyye", 18; Nesâî, "Vesâyâ", 2). Bir diğeri rivayette; Hz. Peygamber (s), dinar, dirhem, erkek ve dişi köle bırakmayıp binmekte olduğu dişi beyaz katırla harb silâhını, bir de yolcular için sadaka olarak bıraktığı (Fedek ve Hayber'deki) araziye bıraktığı zikredilmiştir (Buhârî, "Megâzî", 445; "Vesâyâ", 1; İbn Sa'd, 2001, 2: 275. Belâzürî, 2013, s. 33).

3. İslam'a Göre Mirasçılar, Payları ve Taksimi Hususu

Hız. Fâtıma'nın miras talebiyle Hz. Ebûbekir'e gitmesini gerektirecek bir durumun olup olmadığına tespiti için; Kitap ve sünnet delili açısından kısaca mirasla ilgili ayetlere değinmenin yerinde olacağı kanaatiyle aşağıdaki bilgileri paylaşmayı uygun gördük.

Yüce Allah gönderdiği vahyinde; mirasçılar ve payları hususunda miras hükümlerini vasetmiş ve bu hükümler çerçevesinde taksimini ise mirasçılara bırakmıştır. Ancak anlaşmazlıkların – genel herhangi mesele olabileceği gibi miras meselesi de zikredilebilir- çözümü için Nisâ 4/59 ayet gereği Allah'a ve Resûlü'ne -nâibi Ülü'l-emr=halife- götürülmesini emretmiştir.

Miras hukukundan bahseden ayetlerin; (vasiyet içeren ayet el-Bakara 2/180; el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6; en-Nisâ 4/7, 11-12, 176)⁴ hiçbirinde Hz. Peygamber'in (s) ashâbının mirasını paylaşmasıyla ilgili bir görevi zikredilmediği gibi mirasçı olabileceklerden de – asli mirasçılar (Ashâbü'l-ferâiz), ikinci ve üçüncü dereceden mirasçılar olan "asabe" ve "zevî'l-erhâm"ın da istisna söz konusu değildir (Aktan, 2005, 30: 143-145).

4. Halifenin Görevleri

Allah Resûlünde mündemiç olan nübüvvet ve riyaset görevlerinden nübüvvet onun vefatıyla sona erince, Müslüman toplumun idari sorumluluğu riyaset görevini üstlenen halifeye kalmıştı. Artık halife kendisine itaat edenlere karşı belli vazifeleri yerine getirmekle görevli hale gelmiş oluyordu. Halifenin görevleri, her ne kadar daha sonra sistematik olarak kaynaklarda ifade edilmiş olsa da o, Hz. Peygamber'den (s) gördüğü üzere toplumun idaresini kitap ve sünnet çerçevesinde pratikte icra etmekteydi. Ahkâmü's-Sultaniye adlı eserin müellifi Mâverdî, halifenin göreceği önemli âmme işlerini on tane olarak zikretmiş ve bunları eserinde sıralamıştır. Çalışmayı şişirmemek için özetle yetineceğimiz

⁴ "Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı." (el-Bakara 2/180); "Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabasının bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay , (vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." (Nisâ:7); "Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. İkidenden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirasından altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuşlarsa anasının hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa anasının payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir" (Nisâ sûresi 4/11); "Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığının dörtte biri onlarıdır. Çocuğunuz varsa bıraktığının sekizde biri onlarıdır. Eğer bir erkek veya kadının, anası, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaklırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir" (Nisâ sûresi 4/12); "Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Eğer (ölen) kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa, bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır. Yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir" (Nisâ sûresi 4/176); "Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah'ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğeri müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır" Ahzâb 33/6).

bu görevlerin ayrıntıları hususunda eserden istifade edilebilir. Halifenin başlıca görevleri; dini korumak, ihtilafları çözmek, güvenliği sağlamak, Allah'ın emir ve yasaklarını gereği üzere uygulamak, sulh ve savaş hususunda gerekenleri yapmak, İslâm'ın yeryüzündeki hâkimiyeti için mücadele etmek, zekât ve diğer gelirlerin yanı sıra vergileri toplamak, tebaasına uygun şartlar altında ihsanda bulunmak, din ve devlet işlerinin idaresi için görevliler tayin etmek, topluluğun işleri için tayin edilen görevlileri kontrol ederek bizzat meşgul olmaktır (Mâverdî, (t.y.), s. 76). Bu konuya temas etmemizin nedeni; niza olmaksızın doğrudan halifeye miras taksimi hususunda başvuruda bulunulamayacağı hususunun yanı sıra halifenin de böyle bir görevinin olmadığına dikkat çekmektir.

5. Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızın ana konusunu içeren bu kısımda; yukarıdaki rivayetlerde zikri geçtiği şekliyle bir talebin gerçekleşmiş olup olmayacağı hususunu ele alıp değerlendirmeye çalışacağız. Yukarıda zikrettiğimiz rivayetlere göre; Hz. Fâtıma tek başına yahut yakınlarıyla birlikte babasına ait mülklerin mirasını Hz. Ebûbekir'den talep etmiştir. Veya kendisine hibe edildiğini ileri sürdüğü Fedek arazisini Hz. Ebûbekir'den talep etmiştir.

Bu talebin olup olmadığına dair kuşular üzerine bina ettiğimiz araştırmamıza; konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşüncesiyle yukarıda değindiğimiz, mirasa konu olan mallar ve tasarrufları, miras taksimatıyla ilgili hükümler ve halifenin görevleri gibi başlıkların altındaki bilgilerin değerlendirmesiyle başlayacağız. Ayrıca talep konusunun doğruluğunun tespiti için de bir takım soru ve onlara arayacağımız cevaplarla meseleyi açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Rivayetler bağlamında şunu açıkça belirtebiliriz ki, Sünnî anlayış Hz. Peygamber'in (s) miras bıraktığı kanaatinde değildir. Onun bıraktığı mallar ümmetin malı olarak halifenin tasarrufu altındadır. Bu anlayış, Hz. Fâtıma'nın miras talebini iki türlü değerlendirmiştir. Birincisi, Hz. Fâtıma, "Peygamberlerin miras bırakmayacakları" hususunu bilmediği için talepte bulunmuştur (Hadislerle İslam, 2017, 7: 180). İkincisi, Hz. Fâtıma miras bırakılmayacağı hususunu öğrendikten sonraki ısrarında hata yapmıştır. Sünnî anlayış, bu değerlendirmesiyle konuyla ilgili rivayetleri sahih görerek onun üzerinden değerlendirme yapmaya çalışmıştır. Yahut sahâbenin ileri gelenlerinin bu hususta ta'n edilmemesi için rivayetlerde paylaşmadıkları bazı bilgiler mevcut ve o kısımları da göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmayı uygun görmüşlerdir. Böyle bir tavra ihtimal vermemekle birlikte, bu yapılmışsa doğru bulmadığımızı ifade etmeliyiz. Zira bu husus –şayet öyleyse- daha derin ayrılıklara (Sünnî-Şîi gibi) yol açmakla birlikte karşıt düşünceler açısından ithamlar ve su-i zanların yolunun açılmasına da meydan vermiştir. Diğer türlü -bu rivayetlerde- dikkatini çekeceğimiz hususların Sünnî anlayışın dikkatinden kaçtığını düşünmek mümkün gözükmemektedir. Zira genelden özele sorgulayacağımız bu rivayetlerdeki problemler olan hususların Sünnî düşünceye sahip olanlarca genel bilgiler çerçevesinde bilindiğine inanıyoruz.

1- Yukarıda zikrettiğimiz üzere; Risâlet ve Riyaset görevlerini birlikte icra etmiş bir Peygamber'in, miras paylaşırma göreviyle ilgili rivayetlerde bir bilgi naklinde bulunulmadığı gibi buna dair örnekler de sunulmamaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra riyâset görevinin icrası için onun yerine geçen halifelerin nizaya bağlı olarak şikâyet olmadığı takdirde miras taksimi görevi olduğuna dair de bir bilgi naklinde bulunulmamıştır. Yine Hz. Fâtıma ile ilgili ileri sürülen rivayetlerin dışında hiçbir sahâbînin vefat eden yakınlarından kalan mirası paylaşırması hususunda halifeye gittiğine dair bir örnek de sunulmamaktadır. Hz. Peygamber'in (s) vefatı esnasında bir devlet idare merkezinin bulunduğu, ümmet malının kayıtlarına dair bilgilerin buradaki divanlarda tutulduğuna dair bir nakilde bulunulmadığı gibi ümmete ait olan mallarla şahsı ve ailesi için tasarrufta bulunduğu mallara ait bir hazinenin idare merkezinde var olduğuna dair bir bilgi naklinde de bulunulmamıştır. Dolayısıyla bu bilgiler bağlamında; Hz. Fâtıma'nın miras talebiyle halifeye gitmesini gerektirecek doğrudan bir neden söz konusu değildir ki, Hz. Fâtıma'nın talebinde hatalı olduğu ifade edilebilirsin.

2- Miras talebinde bulunduğu iddia edilen Hz. Fâtıma ve beraberindekiler kimden, neyi ve ne hakla talep edecekleri hususlarını bilmiyorlar mıydı? Hz. Peygamber'in bizatihi yanı başında büyüyen ve hayatlarını onunla birlikte geçiren kızı Hz. Fâtıma ve damadı Hz. Ali, Hz. Peygamber döneminde asgari dört yıl boyunca (628-632) fey ve humus ile ilgili arazilerin tasarruflarından habersiz miydiler? Yahut bu tasarrufu idrak edemeyecek kadar cahil yahut gafil miydiler? Yine Hz. Peygamber'in (s) hayattayken tasarruflarını bilip onları inkâr edecek kadar nankör müydüler? Rivayetlerde, "Peygamberlerin miras bırakmayacağı" bilgisine sahip olmalarına rağmen Hz. Ali, Hz. Abbas'ın halifeye miras talebiyle gittikleri zikredilen rivayete göre gerçeğin aksinde eylemde bulunan Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın şahsiyeti hangi konumda değerlendirilecektir? Onlar bu durumun ne hissettireceğini düşünemeyecek kadar basiretsiz midirler? Mülk elde edebilmek için hakikati gizleyecek kadar mal düşkün müydüler? Diğer taraftan rivayetler; Müminlerin annelerinin de miras talep ettikleri veya etmeyi düşünmeleri üzerine Hz. Ebûbekir veya Hz. Aişe'nin "Peygamberlerin miras bırakmayacağı" sözünü hatırlatınca talepten vazgeçtikleri zikredilmiştir. Bu durum hatırlatılan bir şeyin bilgisinin hatırlayanlarca daha önce malum olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Hz. Ali'nin, Hz. Abbas'ın ve müminlerin annelerinin miras ile ilgili mevzuyu bildiklerine ancak asıl mirasçı olan Hz. Fâtıma'nın bu hususta bilgi sahibi olmadığına kim inanabilir? Ayrıca rivayetlerde geçtiği üzere; Hz. Fâtıma'nın mirasa konu olacak mülklerin tamamı üzerinde değil de Fedek üzerinde (bağış/hibe gerekçeleriyle) yoğunlaşmış olması durumu onun hakkı olan bir şeydeki ısrarını mı yoksa bu zan ile hareket ettiğini mi yoksa buranın gelirlerinin cazibesine kapılarak mal düşkün olduğunu mu gösterir? Hz. Fâtıma hibe/bağış iddiasında yalancı mıydı? Dolayısıyla onları töhmet altında bırakacak değerlendirmelerin yolunu açan bu kabil rivayetlerin doğruluğunu kabul etmemiz mümkün değildir.

3- Rivayetler, Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Abbas ve müminlerin annelerinin Hz. Ebûbekir'den miras talep ettiklerini yahut etmeyi düşündüklerini nakletmektedir (Buhârî, "Megâzî, 79, 256; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 225; San'ânî, 1403, 7: 315; Ebû Avâne, ts., 4: 251; Beyhakî, 1344-57, 6: 299); Ebû Dâvûd, "Kitâbül-Harac", 2976, 2977; İmam Mâlik, "Konuşma Kitabı", 27). Hz. Peygamber'in (s) mirasçıları birlikte yahut ayrı ayrı hangi gerekçeyle halifeden miras talep etmektedirler? Halifeye miras isteme talebiyle gidilebilmesi için bahsi geçen miras mülkü üzerinde halifenin doğrudan tasarruf hakkının kabul edilmiş olması yahut halifenin mirasçı olmakla birlikte mirasçılarca hükmüne başvuru olan özellikte olması gerekir ki miras talebi hususunda ona başvurulmuş olsun. Bu durum da vârislerce kabul edilmiş olmalı. Acaba mirasçılar halifeyi hangi statüde görmekteydiler? Ona başvuruyu ittifakla kabul etmişler miydi? Halifenin mirasçı olmadığı açık olduğuna göre; miras istemiyle değil miras taksimi talebiyle gidilmesi gerekir. Rivayetlerde buna dair en ufak bir ipucu dahi söz konusu değildir.

4- Sünnî kaynaklarda miras talep zamanına dair tek bir rivayet bilgisi geçmektedir. Esasında hiçbir kıymet yüklediğimiz ancak konunun izahına katkıda bulunacağı düşüncesiyle okuyucunun yahut araştırmacının dikkatine sunmayı uygun gördüğümüz şu rivayeti paylaşmayı gerekli görüyoruz. İbn Sa'd'ın naklettiği rivayete göre; Hz. Fâtıma Hz. Ebûbekir'e biatın ikinci günü yani umumi biatın yapıldığı ve dahi Hz. Peygamber'in cenazesinin defnedilmemiş olduğu bir günde babasının mirasını halifeden talep etmiştir (İbn Sa'd, 2001, 2: 274). Gerek kadın fitratı gerek baba-kız arasındaki var olan duygusal bağa sahip bir kızın Allah'ın elçisi olduğuna inandığı babasının cenazesi defnedilmemişken miras talep etmesi mümkün müdür? Babasıyla miras hususunda hasımlaşan hariç herhangi bir kimsenin böyle bir durumda miras talep ettiğini düşünmek, Sünnî ve Şîî Müslümanı bir kenara bırakalım vicdan sahibi gayrimüslimin dahi kabul etmeyeceği bir durumdur. Hele bahsi geçen kişi Allah Resûlü'nün terbiyesinde yetişmiş kızı ise mesele tamamıyla inandırıcı olmaktan çıkmaktadır. Dolayısıyla Hz. Fâtıma'nın babasının defninden önce miras talep ettiği ile ilgili ileri sürülen rivayetin sahih olarak değerlendirilmesi vicdanen mümkün gözükmemektedir. Miras talebi ile ilgili olarak Sünnî kaynaklarda zamana dair bilgi içeren başka bir rivayet söz konusu değil ancak Şîî kaynaklarda zamanla ilgili bir rivayet geçmektedir ki bunun değerlendirilmesi, konuyla ilgili Şîî kaynaklarındaki rivayetlerin tenkidıyla ilgili bir çalışmanın konusudur.

5- Halifeye miras taksim talebiyle gidilebilmesi için de vârislerin mûrisin mülkü üzerinde paylaşmayla ilgili nizalarının olması gerekir. Dolayısıyla bu mevzuyu Hz. Ebûbekir'e götürmeden önce mirasçıların; miras ayetleri ve Hz. Peygamber'in (s) uygulamaları – doğrudan, dolaylı yahut tavsiye mahiyetinde olabilir- bağlamında bahsi geçen mülkleri belirleyip paylaşma yoluna gitmeleri gerekir. Burada bazı sorulara cevap aramamız gerekmektedir. Mirasçıların Hz. Peygamber'in (s) mirası olduğuna inandıkları mülkler nerelerdi ve nelerdi? Bunun tespiti yapılmış mıydı? Mirasçıları kim/kimlerdi? Kim/kimler hakkına razı oldu? Kim/kimler payından feragat etti? Taksimatı kimin başkanlığında yapmaya çalıştılar? Kim/kimler haksızlık yapmakla itham edildi? Kim/kimler hakkının yenildiğini düşündü de hakkına razı olmayıp idareye başvurmayı önerdiler? Miras taksimatı için bütün vârisler işin halifeye götürülmesinde ittifak ettiler mi? Mirasları olmadığı gerekçesiyle böyle bir paylaşma ve talebe gerek olmadığını ileri sürenler oldu mu?

Rivayetlerde özellikle Hz. Fâtıma'nın adı geçtiği için şunları da sormak icap etmektedir. Hz. Fâtıma, müminlerin annelerinin mirasçı olduklarını bilmiyor muydu? Yahut onlarla miras hususunda bir tartışmaya mı girmişti de onlardan ayrı bir şekilde miras meselesiyle adı anılmıştır? Neden onlarla birlikte bu talebi gerçekleştirmeyi düşünmemişti? Bunu teklif etti de onlar mı kabul etmedi? Kabul etmediyseler hangi gerekçeyle birlikte talebi reddettiler? Gibi soruların cevabı halifeye durumu arz etmeyi gerektirecek pozitiflikte olması gerekir ki miras taksim talebinin halifeye taşındığı durumu makul olabilsin. Aksi takdirde vârisler arasında miras hususunda ittifak yahut paylaşım yahut niza gibi bir durumları söz konusu olmadan vârislerden herhangi birinin halifeye miras talebi gerekçesiyle gitmesini gerektirecek dini yahut hukuki bir durum söz konusu değildir.

Rivayetlerde; Hz. Fâtıma'nın halifeye giderek kendisine Allah Resûlünün hibe ettiği yahut ayırdığı Fedek arazisini talep ettiği zikredilmektedir (Belâzurî, 2013, s. 35; Hamevî, 1977, 4: 239). Bu bağlamda; Hz. Fâtıma, hibe mevzusundan dolayı mirasçılarla olası anlaşmazlığa da düşmüş olabilir. Tabi bu durumun da halifeye intikali için bazı hususların gerçekleşmiş olması gerekir. Kişinin babasının hibe ettiği mülkü bir başkasından -halife de olsa- istemesine yahut daha makul bir ifadeyle tescillemesine ne gerek vardır. Dönem itibarıyla mülkiyet bilgilerinin -tapu kayıtları- devlet arşivinde yer almadığı düşülecek olursa böyle bir tescilin normal şartlar altında yapılamayacağı ancak mirasçılar arasında bir sorun olmuşsa hibenin tescili için başvuru yapılabileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hibe mevzusunun da mirasçılar arasında tartışılmış olması gerekir. Konuyla ilgili şu sorulara cevap aramak gerekiyor kanaatindeyiz. Hz. Peygamber (s) Hz. Fâtıma'ya burayı hangi gerekçeyle hibe etmişti? Diğer çocuklarına da hayattayken bağışladığı yerler var mıydı? Buranın tasarrufunu hibe ettiği andan itibaren mi Fatma'ya devretti yoksa vefatından sonra kullanabileceğini mi söyledi? Bahsi yapılan arazi mülk olarak mı hibe edildi yoksa buradan gelen gelirlerin tasarrufunu ve payına düşen hissesini mi Hz. Fâtıma'ya verdi? Yahut kocasının idaresinde miydi? Yoksa tasarrufu devletin emrinde olacak şekilde sadece gelirlerden elde edilen belli bir oranın Hz. Fâtıma'ya ve çocuklarına tahsis edildiği mi zikredilmiştir? Bu durumu sadece Hz. Fâtıma yahut Hz. Ali mi biliyordu? Bağış yapıldığı iddia edilen mülkün geliri mi yoksa toprak mülkiyeti mi verilmişti? Çocuklarından sadece birine bu bağış yapıldıysa bu durumun gerekçesini diğer mirasçılara açıklamadı mı? Açıkladıysa bunu mirasçılara yahut halifeye ispatına ne gerek vardır? Gibi sorulardan sonra ayrıca konuyla alakalı mirasçılarla olası anlaşmazlığa dair de şu sorular sorulabilir. Hz. Fâtıma, Fedek'in kendisine ait olduğunu mirasçılara bahsedip diğer yerlerin paylaşımını ileri sürdü de mirasçılar buna itiraz mı etti? İtiraz edildiyse hangi gerekçeyle itiraz ettiler? Böyle bir hibeden haberdar olmadıkları gerekçesiyle mi itiraz edildi? Bir ailede hibe edilmiş bir mülkün diğer mirasçılardan habersiz olduğunu düşünmek mümkün müdür? Hele de bu hibeyi yapanın Allah Resûlü olduğu iddia ediliyorsa, diğerlerini habersiz bırakması Müminler için ikna edici olabilir mi? Haberleri vardıysa bu itiraz Hz. Peygamber'e rağmen yapılabilir mi? Hibe mevzusunun mirasçılar arasında tartışma konusu olduğunu varsaydığımızda; Hz. Fâtıma'ya arazinin tescili, diğer mirasçılara ise hibenin olmadığı hususunun muhakeme edilmesi talebi hakkı söz konusudur. Yahut diğer mirasçılar böyle bir durumu inkâr ettiler de Hz. Fâtıma halifeye giderek diğer mirasçıların inkâr ettiği hakkı

kendisine verilmesi hususunda hakem olmasını yahut bu hususta hakem tayin etmesini mi istedi? Bu durum için kimler niza etti de meselenin çözümü için halifeye gidildi? Burada sorularla zikrini yaptığımız hibe mevzuusuyla ilgili olarak kaynaklarımızda bir tartışma bilgisinin geçmediği gibi halifenin niza meselesine yönelik çözüm önerisinde bulunduğu dair nakledilmiş bir bilgiyi kaynaklarımızda bulamıyoruz. Dolayısıyla miras yahut hibe mevzuusuyla ilgili sorduğumuz sorulara miras/hibe taleplerini içeren rivayetlerde cevap bulamadığımız için meselenin halifeyle ilişkilendirilmesi hususuna bir başka açıdan bakmamız icap etmektedir.

6- Hz. Fâtıma'nın, rivayetlerde bahsi geçen mülklerin babasından yeni yöneticiye intikal ettiğine inanarak ondan talep etme durumudur ki; bu şartlarda zaten iddia edeceği bir mülk söz konusu değildir. Zira intikal eden malın Hz. Peygamber'in şahsi malı olmadığı açık olup halifenin tasarrufuna giren ümmet malı olarak karşılık bulmuştur. Hz. Fâtıma'nın da rivayetlerde geçen diğer aile fertlerinin de ümmetin malını şahsi mülklerine katma eğiliminde olduklarını düşünmek makul bir şey değildir. Dolayısıyla böyle bir malı talep etmeleri, dinen, ahlaken ve hukuken mümkün gözükmemektedir. Esasen bu konuya işaret eden bir bilgi nakline de rivayetlerde rastlayamıyoruz. Yahut bahsi geçen arazilerden hibe veya miras kaldığını düşündükleri kısımlarda halifenin tasarrufta bulunması durumudur. Bu durumu aşağıdaki maddelerde irdelemeye devam edeceğiz.

7- Miras talebi düşüncesiyle halifeye gitmeyi gerektirecek makul diye düşündüğümüz husus şudur. Hz. Peygamber'in tasarrufta bulunduğu fey ve humus gibi statülere sahip mülkler, Hz. Peygamber'in (s) yerine geçen halifenin tasarrufuna geçtiği için mirasçılar, daha önce aldıkları payları iltisaklı olduğunu düşündükleri fey ve humustan ayırarak kendilerine düşecek kısımları alma gayesiyle halifeye başvurdular. Ancak rivayetlerde her ne kadar da fey ve humustan pay talebi yapıldığı zikredilse de burada da mirasçıların tamamının böyle bir talebi söz konusu değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in eşlerinin "peygamberler miras bırakmazlar bıraktıkları sadakadır" bilgisiyle vazgeçtikleri durumu (Belâzürî, 2013, s. 34; Ebû Dâvûd, "İmâre", 18, 19) ile Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın da aynı bilgiye sahip olduklarını (Buhârî, "Megâzî", 78; Ebû Dâvûd, "Kitâbü'l-Harac", 2963; İbn Sa'd, 2001; İbn Kesîr, ts., 5: 477-481) düşünürsek geriye sadece meseleden habersiz kalmış gibi gösterilen Hz. Fâtıma'nın talebi kalmış oluyor. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere; Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın bildikleri halde Hz. Fâtıma'yı miras talebi hususunda teşvikleri ve de onunla birlikte gidip miras talebinde buldukları iddialarını dikkate aldığımızda, bu durumun şahsiyetlerine yakışmayacağını ifade etmekle birlikte bu husustaki bir gerçeği Hz. Ali'nin hanımından gizlediğini düşünmek, gerek Sünnî anlayışın gerek Şîfî anlayışın ve de onların İslâmîyeti yaşama ve yaşatmadaki konumlarını az çok okuyup yazan vicdan ehlinin kabul edebileceği bir durum değildir. Diğer taraftan Hz. Fâtıma'nın, diğer Ehl-i beyt fertlerinin bildiği bir meseleden hele miras gibi bir konudan habersiz olduğunu düşünmek makul gözükmemektedir. Yanıtını alamadığımız sorulara istinaden yaptığımız değerlendirmeye Hz. Fâtıma'nın miras talebi hususunu inandırıcı bulmamakla birlikte diğer noktalardan da rivayetleri değerlendirmeye devam edeceğiz.

8- Hz. Fâtıma'nın yahut akrabalarının Hz. Ebûbekir'e miras talebiyle gitmesini gerektirecek bir başka durum da şu olmalıdır. Hz. Ebûbekir, hilâfete gelince Allah Resûlü'nün tasarrufta bulunduğu arazileri onun döneminde olduğu gibi aynı şekliyle devam ettireceğine dair bir hitabede bulunarak ilan etmiş olmalı ki, bu arazilerden hissesi olduğunu düşünenler paylarını talep etme düşüncesiyle halifeyle bu hususta yüzleşmiş olsunlar yahut haklarını alma hususunda rivayetlerde geçtiği üzere tartışmış olsunlar. Bu duruma dair de rivayetlerde bir bilgiye rastlayamadığımızı belirtmek durumundayız.

9- Mirasçıların halifeyle yüzleşmelerini gerektirecek ihtimallerden biri de şu olmalıdır. Halife humus ve fey arazilerine ait gelirlerinin kendisine tesliminden sonra, Hz. Peygamber döneminde olduğu üzere dağıttı ve Hz. Peygamber'in (s) eşleri ve çocuklarına düşen payı da onlara teslim etti. Böyle bir teslimat sonrası mirasçılar, paylarına düşen gelirden payları oranında mülklerinin kendilerinin olduğunu düşünerek halifeye gidip bu düşündükleri oranın yerini yahut gelirlerinin tasarrufunun kendilerine verilmesini isteyerek miras talep etmiş olmalılar. Bu durumun gerçekleşebilmesi için de Hz. Ebûbekir'in

hilâfetinden asgari iki ay gibi bir zaman geçmiş olması gerek ki bu arazilerin gelirleri kendisine gönderilmiş olsun. Zira dönem itibariyle Ekim ayında gerçekleşmiş olan Tebük Seferi sırasında hurmaların hasat mevsimi olduğu zikredilmektedir (Yiğit, 2011, 40: 228). Dönemimizde -tarımsal gelişmelerin de dikkate alınması gerek- Temmuz ayı başların itibaren Ağustos ayı sonuna kadar ki süreçte hurmaların toplanmaya başladığı ile ilgili bilgileri (<https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/medinede-hurma-hasadi-zamani-foto-h267938.html>, (25/04/2019); <https://www.haber3.com/dunya/hurma-agaci-sekiz-yilda-yetisiyor-200-250-kilo-meyve-veriyor-haberi-2736225> (25/04/2019) dikkate aldığımızda dahi, ürünlerin toplanıp halifeye teslim edilmiş olma durumu en erken Ağustos ayında gerçekleşmiş olması gerektir. Dolayısıyla miras talebi ile ilgili bu rivayeti de -aşağıdaki sorularla değerlendirmeye tabi tutmadan- sahih varsaydığımızda dahi talebin biatten iki ay gibi bir zaman sonrası gerçekleşmiş olması gerektir.

Fey ve humus gelirlerinin pay sahiplerine dağıtım kısmına doğrudan temas etmeyen ancak dolaylı işaret eden şu rivayeti de, yukarıda zikrettiğimiz gelirlerin toplanması ve pay edilmesi zamanına dair bilgileri dikkate alarak ele alacağız. Hz. Fâtıma'nın miras ve mirasçılık hususunda tartıştığı ve neden mirasçı olamadıklarını sorduğu bu rivayette; Hz. Ebûbekir'in: "Resûlullah'ın (s): 'Peygambere mirasçı olunmaz.' dediğini işittim. Ama ben Resûlullah'ın (s) geçimlerinden sorumlu olduğu kimselerin geçimlerini temin ediyorum ve Resûlullah'ın (s) nafakalarını verdiği kimselerin nafakasını veriyorum." (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481) Diyerek verdiği cevaptan anlıyoruz ki, gelirlerin dağıtım sonrası yani peygamber dönemi tasarrufa uygun paylaşım sonrası Hz. Fâtıma gelirden kendine düşen payı aldıktan sonra miras talebi ile gitmiştir. Bu rivayeti sahih kabul ettiğimizde şu problemler ortaya çıkmaktadır. Bu mülklere dair gelirlerden paylar kendilerine ulaştırılıncaya kadar geçen zaman zarfında mirasçılar, Hz. Peygamber'den kendilerine kaldığını düşündüğü mülkler üzerinde miras paylaşım yoluna gittiler mi? Gittiyse ne tür bir sonuca bağladılar? Gelirleri üzerinden pay almayı mı düşündüler? Yoksa kendilerine düşeceklerini tahmin ettikleri toprak üzerinde fiili tasarrufa mı giriştiler? Toprakları birlikte mi işletmeyi düşündüler yoksa ayrı ayrı mı? Gelirlerini bütün olarak toplayıp pay etmeyi mi yoksa bizzat toprak üzerinden kendilerine düşen gelir üzerinde mi pay edilmesini istediler? Bu işlerin idaresi için Ehl-i beyt kimi görevlendirdi? Halifenin pay etme tasarrufundan sonra miras teşebbüsünü düşündüğümüzde de neden bütün mirasçılar değil de -yukarıdaki değerlendirmeyi bir kenara bırakarak- sadece Hz. Fâtıma böyle bir teşebbüste bulunmuştur. Mirasçıların her biri bu hususu görüşüp karara varmış olmaları gerekmez miydi? Yoksa mirasçılardan her biri halifenin -Hz. Peygamber'in dönemindeki gibi- gönderdiği paya razı geldi de sadece Hz. Fâtıma mı razı gelmedi yahut kâni olmadı? Gerekçesi neydi? Razi olmadıysa sorununu yahut miras talebini kocası Hz. Ali halifeye arz edemez miydi? Rivayeti sahih varsaydığımızda; Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'nın da aralarında bulunduğu müminlerin anneleri, miras talep etme hususunda babalarına doğrudan meseleyi açma yahut aracı koyma durumları söz konusu iken neden Hz. Osman'ı aracı olarak düşünmüş olmalarının (Ebû Dâvûd, "Kitâbûl-Harac", 2976, 2977; İmam Mâlik, "Konuşma Kitabı", 27; Zehebî, 1996, 5: 33-40; Belâzürî, 2013, s. 34) izahı olmamakla birlikte, onlar taleplerinin arzı için bir aracıya ihtiyaç duymuşken Hz. Fâtıma neden kocasını aracı koymaksızın kendisi miras talep etmiştir? Hz. Ali bu durumu izahtan yoksun birisi miydi? Hz. Ali'nin, meseleyi çözmek için gerekli adımı atmak yerine, halifeye yalnız başına yahut başkalarının yanında miras tartışması yapması için eşine müsaade ettiğini düşünmek makul mü? Gerek Sünnî gerek Şîî olsun İslam ahlakına dair birtakım temel değerleri edinmiş sıradan birisinin dahi eşinin halk önünde tartışma -mesele miras olsa bile- yapmasına müsaade etmesi yahut onaması, kabul gören bir tavır gözükmezken Hz. Ali'nin buna müsaade ettiğine yahut teşvik ettiğine inanmak mümkün mü? Yahut Peygamber terbiyesinde yetişmiş Hz. Fâtıma'nın, halk önünde miras tartışması yaptığına inanmak gerçekten makul mü? Mağduriyetinin söz konusu olduğuna inanmışsa neden bu hususta halifeye tartışma yerine muhakeme yapılmasını talep etmemiştir? Gibi sorularımıza en makul diye ifade edebileceğimiz rivayetlerden biri olan bu nakilde de cevap bulamamaktayız.

Aynı tartışmanın nakledildiği bir başka rivayette; Hz. Fâtıma'nın: "Hayber'deki hisselerimiz ve Fedek'teki sadakalarımıza ne oldu?" diye sorduğu zikredilmiştir. Fedek arazisinin miras değil sadaka gösterildiği durumu (Zehebî, 1996, 5: 33-40) ile Ehl-i beyt'in sadaka yemediği hususu (Ebû Dâvûd, "Kitâbül-Harac", 2976, 2977; İmam Mâlik, "Konuşma Kitabı", 27; Yüksel, 2004, s. 397-404), "Fedek'teki sadaka" tabirinden dolayı- bu talebe dair rivayete gölge düşürmektedir. Aynı şekilde "Hayber'deki hisselerimiz ve Fedek'teki sadakalarımıza ne oldu?" sorusu ile "Ben Resûlullah'ın (s): 'Bunlar Allah'ın hayatta iken bana yedirdiği bir lokmadır. Ben öldükten sonra bunlar, Müslümanların ortak malıdır' dediğini işittim" diyerek verdiği cevap (İbn Sa'd, 2001, 2: 273; Belâzürî, 2013, s. 35; İbn Kesîr, ts., 5: 477-481), bu gelirlerin Müslümanların umum menfaatine harcandığını ifade etmekle birlikte Hz. Fâtıma'nın buralardan pay almadığına da dolaylı işaret etmektedir. Ayrıca rivayetteki bu durum; Hz. Peygamber'in (s) fey ve humustan ailesine ayırdığı payın artık ayrılmayacağına işaret etmekle birlikte; "Ama ben Resûlullah'ın (s) geçimlerinden sorumlu olduğu kimselerin geçimlerini temin ediyorum ve Resûlullah'ın (s) nafakalarını verdiği kimselerin nafakasını veriyorum." (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481; Zehebî, 1996, 5: 33-40), ve yine "ancak bu maldan Muhammed'in ailesi yerler' (Buhârî, "Megâzî, 79; Müslim, "Cihad", 1759; Ebû Dâvûd, "Kitâbül-Harac", 2968, 2969; Ahmed b. Hanbel, 1995, 1: 225) bilgilerini içeren rivayetlerdeki uygulamalarıyla çelişki arz etmektedir.

10- Hz. Fâtıma'nın miras talep etmesini gerektirecek bir başka durum da şu olmalıdır ki, halifeyle bu hususta yüzleşme durumu ortaya çıksın. Mirasçılar bu arazileri bölmeden önce veya böldükten sonra halife bu araziler üzerinde tasarrufta bulunmaya başladı yani işçilerini veya görevlilerini bu arazilerle ilgilenmeleri için görevlendirdi de bu durumu gören mirasçılar haklarını korunması adına halifeye çıktılar. Yahut taksimat öncesi veya sonrası mirasçılar kendi mülkleri diye düşündükleri kısımlarda tasarrufta bulunmaya kalktılar da halife görevliler göndererek onları arazilerinden çıkardı da bunun üzerine mirasçılar halifeyle miras davasına düştüler. Durumun burada zikrettiğimiz şekliyle olduğuna dair de Sünnî rivayetlerde ayrıntı içeren bir bilgi olmamasına rağmen dolaylı bir bilgiye Zehebî'nin kaydetmiş olduğu bir rivayette şöyle rastlamaktayız. Hz. Fâtıma miras ve mirasçı olabilecek kişileri Hz. Ebûbekir'e sorduktan sonra aldığı cevap üzerine; "Öyleyse sana ne oluyor da Allah Resûlüne, ailesi ve evladını değil de başkasını mirasçı yapıyorsun!" diyerek çıkmıştır. Hz. Ebûbekir ise böyle yapmadığını Hz. Fâtıma ise; "Tabi yaptın. Fedek köyündeki hurmalık Allah'ın Peygamberine tahsis ettiği bir arazi iken sen orayı kasten aldın. Allah'ın gökten indirdiği bir hükme kastedip, elimizden çekip aldın." diyerek tepki göstermiştir. Rivayete göre gasıp olarak gösterilen Hz. Ebûbekir de: "Ben böyle yapmadım, ancak Nebi (s): 'Sağ oldukça ondan geçimini sağlayacağımı, ruhu kabz olunca da onun hükmünün kaldırılacağını' bana haber verdi" deyince Hz. Fâtıma: "Bu hususu Allah Resûlü ile sen daha iyi bilirsiniz. Bu meclisten sonra senden bunu bir daha istemeyeceğim" diyerek talebinden vazgeçmiştir (Zehebî, 1996, 5: 33-40). Sünnî rivayetlerde; halifenin bu madde çerçevesinde dile getirdiğimiz hususlardan hangisiyle bu arazi üzerinde tasarrufta bulunduğu istinaden Hz. Fâtıma'nın, "elimizden çekip aldın" diyerek tepki gösterdiğine dair bir bilgi geçmemektedir. Miras talebi hususunda tutarlı gibi gözükken bu rivayete göre; Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in tasarrufunda olan diğer arazilerden düşen bir payı değil sadece Fedek'teki hurmalıkları gündeme getirmiştir. Dolayısıyla diğer rivayetlerde olduğu gibi Hz. Fâtıma, gerçekte fey ve humustan paylarına düşenlerle ilgili miras davası gütmemiş Fedek üzerinden halifeyle yüzleşmiştir. Bu durumun da gerek Şiî gerek Sünnî kaynaklarda geçen Fedek arazisinin hibe edilmişliğine istinaden gündeme geldiğine işaret etmektedir. Ancak Zehebî'nin kaydetmiş olduğu bu rivayette, hibe hususundan bahis geçmemiş bilakis miras meselesi olarak gündeme getirilmiştir (Zehebî, 1996, 5: 33-40). Yukarıda taleple ilgili yaptığımız değerlendirmeleri dikkate almadığımızda dahi, Fedek'in mirası hususunu öne süren bu rivayet, fey ve humustan miras talebini içeren rivayetlere göre eksik ve hibe meselesini içeren rivayetlerle de çelişki arz etmektedir. Zira Fedek hibe veya şahsi mülkü olarak değil de miras olarak talep edilmişse; fey ve humusun tamamından kendilerine düşme ihtimali olan payların da talebe konu olması gerekirdi. Fedek'in talebiyle ilgili Şiî anlayışın naklettiği rivayette; Fedek, miras

değil Hz. Fâtıma'nın mülkü olarak belirtilmiştir ki (Hz. Fâtıma, 2006, s. 133-134), bu husus Şif rivayetlerle ilgili yapılacak çalışmanın konusudur.

11- Rivayetlere göre; talep ettiği miras yahut hibeyi alamayacağını anlayan Fâtıma acaba hangi gerekçeyle kocası Ali'nin bu malların tasarrufuyla ilgilenmesini talep etmiştir? (İbn Kesîr, ts., 5: 477-481). Bu mallar üzerindeki ısrarından dolayı mı? Yoksa halifenin o malların tasarruflarıyla ilgili muamelesinden şüphe ettiği için mi? Talep ettiği iddia edilen mülklerde kendisinin hakkı olmadığı sabitlenmişken Hz. Fâtıma gerçekte kendini ilgilendirmeyecek bir hususla neden uğraşır ki?

12- Ebû Ya'lâ Hz. Peygamber'in Fedek'i İsrâ 26. Ayetin gereği olarak Hz. Fâtıma'ya verdiği dair bir nakil de bulunmuştur (Ebû Ya'lâ, 1984, 12: 119). Acaba bu gerekçeyle mi Hz. Fâtıma mülk talebinde bulunmuştu? Öncelikle Fedek'in Hz. Fâtıma'ya verilir verilmemesi ile ilgili bu bilgiyi irdelememiz gerekmektedir. Bu rivayete göre; "Akrabaya yoksula ve yolcuya hakkını ver..." ayetin hükmü gereği Fedek'in Hz. Fâtıma'ya verildiği iddiasının "yolcuların ve yoksulların" paylarının da Hz. Fâtıma'ya aktarıldığı problemini ortaya çıkarması bir yana, burada kastedilen "akrabaya hakkını ver" ifadesi miras hususuna işaret etmeyip elindeki nimetlerden yakın akrabandan başlayarak ayette konu edilen kişileri faydalandır manasındadır. Ancak biz bu rivayeti değerlendirirken mal bağısı yahut hibesi yahut hak ödemesi şeklinde varsayarak ele alacağız. Şüphesiz Hz. Peygamber (s) hak sahiplerine haklarını verme hususunda en hızlı ve en adil kişidir. Ancak bu konuyla ilgili önceliğimiz aşağıdaki şu sorulara cevap bulmak olacaktır. Burada kast edilen "akraba hakkı" miras ise; Hz. Peygamber (s) mirasını hayattayken mi paylaşmıştır? Kastedilen "hak" miras değilse neyi kapsıyordu? Hz. Peygamber'in akrabaları yahut mirasçıları kimlerdi? Yakın akraba ve uzak akraba olarak kimler bu "hak" tan yahut mirastan istifade edecekti? Hz. Peygamber (s) Hz. Fâtıma'ya ayetin hükmü gereği miras yahut diğer manada hakkını verirken diğer akrabalarına bir "pay" yahut "hak" vermedi mi? Vermediyse bu tutum onun adalet anlayışına sığar mı? Verdiyse onlara verilen mülkler nelerdi veya nereleri kapsıyordu? Şayet Hz. Fâtıma bu rivayetteki bahsi geçtiği üzere verilen "hak" kı koruma gayesiyle miras talebine düşüyse Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra bu arazilere sahip olan diğer akrabaları mülk davasına düşmedi mi? Yoksa halife Ebûbekir onların mülklerine dokunmadı da sadece Hz. Fâtıma'ya verilen arazileri mi gasp etti? Eğer böyle bir durum olduysa miras talebi esnasında neden diğer akrabalara verilen araziler mevzubahis edilmemiştir? gibi birçok soru bu tür rivayetlerin cevap veremediği hususlardır. Bu durum ise; böyle rivayetleri aklen ve naklen doğru kabul etmemizi mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin delil kabul edilerek Fedek'in Hz. Fâtıma'ya verildiği iddiası mesnetsiz kalmaktadır.

13- Hz. Fâtıma'nın Fedek'in kendisine hibe edildiğine dair şahit getirdiği iddia edilen rivayetlerle, yine miras talebi hususunda şu rivayetin çelişkili olduğu durumu da ayrıca bir dikkat çekmektedir. Bir tarafta Hz. Ebûbekir'in şahit isteyip şartları taşımadıkları gerekçesiyle reddettiği rivayet ile diğer tarafta "Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebûbekir'e gelerek Ehl-i beyt'e ayrılan sadakadan! kalanın miktarını sorduğu rivayette; Hz. Ebûbekir'in "Hz. Peygamber'in bir vaadi veya taahhüt ettiği bir belgeyi sorması" üzerine Hz. Fâtıma'nın böyle bir belgenin olmadığını beyan ettiği rivayet söz konusudur (Zehebî, 1996, 5: 33-40). Bu rivayette geçen "Ehl-i beyt'e ayrılan sadakadan" tabiri bu rivayetin sıhhatine gölge düşürmekle birlikte Hz. Fâtıma'nın "fey ayeti" çerçevesinde miras olabileceğini düşündüğünü ifade edip aldığı cevap üzerine sorunsuz bir şekilde ayrıldığı rivayeti de -Hz. Fâtıma'nın tavrıyla alakalı- diğer tartışma ve dargınlıktan bahseden rivayetlerle çelişiklik arz etmektedir.

14- Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin miras yahut hibe durumunu mevzu eden rivayetlerin bazılarında; Kur'an'dan –özellikle peygamberlerin mirası hususu ile ilgili- ayetlerle kendilerine delil getirdiklerinin iddiası gerçekten anlaşılır gibi değildir. Zira gerçekte dönemin en bilgin kişisi olarak addedilen Hz. Ali'nin o kadar mesnetsiz delil getirdiğini ileri sürmek ona ve onu âlim gören herkes için bir hakarettir. Hz. Ali ve Hz. Fâtıma; "Süleyman Davud'a mirasçı oldu." (Neml, 27/16) ayetindeki mirasçılığını; diğer kardeşlerinden ayrı tutularak, ilim ve hikmet, peygamberlik ve hükümdarlık konularında olduğunu

anlayamayacak kadar idraksiz kişiler miydi? Bu durumun, bilinçli yahut bilinçsizce Ehl-i beyt'e saldırıyı hedef aldığı kanaatindeyiz.

15- Rivayetlerde bahsi geçen dargınlık hususu ile ilgili de şunları zikretmekte fayda görmekteyiz. Eğer Hz. Fâtıma, talebinde haklıydı da hakkı gasp edilip verilmemişse gücü yetmediği yönetime karşı darılmak değil daha ileri tepkisi normal bir durumdur. Öyle bir durumda da onun hayatının son esnasında barıştığını yahut hakkını helal ettiğini iddia etmek İslam hukukuyla ne kadar bağdaşır. Zira hak, hak sahibine verilmiş değil. Eğer Hz. Fâtıma haksız bir talepte bulunmuş da halife gerekçesini anlatarak reddetmişse Hz. Fâtıma'nın dargın olmak gibi bir durumu olamaz. Onun dargınlığını normal karşılamak, onu hakkı olmayan bir malı talep etmekle itham etmektir. Bu durumda da ümmete ait bir malı talep etmekle haksız duruma düşen bir kişiden halife neden helallik isteme yahut razı olması için gayret gösterme derdine düşmüş olsun. Sünnî anlayış, miras mevzusundan ötürü Hz. Ebûbekir ile Hz. Fâtıma arasındaki anlaşmazlığı yumuşatmak için Hz. Ebûbekir'in hilâfet görevinden ötürü, Hz. Fâtıma'nın da hastalığından ötürü aslında görüşmeye çok imkânları olmadığını bu sebeple meselenin dargın oldukları şeklinde aksetmiş olma durumuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Aralarında problemlili bir hâlin olmadığına delil için de; Hz. Ebûbekir'in Hz. Ali'ye –olağan bir durum olan- Hz. Fâtıma'nın hastalık durumunu sorduğu, hatta hanımı Esmâ b. Ümeys aracılığı ile Hz. Fâtıma'dan haber aldığı, vefatı öncesi ondan izin alarak yanına gelip -yukarıda değerlendirmesini yaptığımız husustarızlık ve helallik aldığı durumu ileri sürülmüştür (Sallâbi, 2009, s. 300-301). Rivayetlerdeki bu tür bilgiler uzlaştırıcı olması kabilinden makul gözükebilir. Hatta bu uzlaşma çabası, Hz. Fâtıma'nın cenazesini Hz. Ali ile -Hz. Fatma'nın teçhiz, tekfin işleriyle uğraşanlar arasında olan- Hz. Ebûbekir'in hanımı Esmâ bt. Ümeys'e birlikte yıkattırarak! kadar çok daha ileri gitmiştir (Zehebî, 1985, 2: 129; Kandemir, 1995, 12: 220-221; Sallâbi, 2008, s. 178-179). Müminlerin annelerinin, Hz. Fâtıma'nın da mümin olarak anneleri hükmüyle birlikte üvey annelik konumları da bulunmaktadır. Hz. Fâtıma'nın cenazesini, Müminlerin annelerinin değil, Hâşimoğulları kadınlarının değil, Muhacir ve Ensar'ın kadınlarının değil yahut Hz. Ali'nin bizzat kendisinin değil de Hz. Ali ile Hz. Ebûbekir'in hanımı Esmâ bt. Ümeys'in yıkadığını iddia etmek ahlaki ve dini olarak sorun teşkil etmez mi?

16- Rivayete göre; “mirasçı olunamayacağı” hususunu bilen Hz. Ali ve Hz. Abbas, neden Hz. Ömer'den miras talebinde bulunmuşlardır? Miras hususu reddedilince bu kez neden fey ve humusların tasarruflarının kendilerinde olmasını talep etmişlerdir? Meseleyle ilgili hakikatleri bildikleri iddia edilen bu şahıslar gerçekten mülk düşkününü insanlar mı yoksa rivayetlere konu edinilerek böyle mi gösterilmek istenmişlerdir?

17- Sünnî rivayetler arasında; -râşid halifeler dönemi uygulamalarını dikkate aldığımızda- İmam Zehebî, “ailesi sayılıyorum” ifadesine istinaden zayıf ve münker olarak zikretmiş olsada belki de en makul olabilecek rivayet şudur: Hz. Fâtıma, Hz. Ebûbekir'e haber göndererek: "Sen, Resûlullah'ın vârisi misin, yoksa onun ailesinden misin?" diye sorduğu zikredilen rivayette; Halifenin: “vârisi değil, ailesi sayılıyorum” dediği, Fâtıma'nın da: “Öyleyse mirastan hissesi hani” dediği nakledilmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir de: “Ben Resûlullah'ı (s): ‘Allah bir Peygamberine bir geçim verip sonra ruhunu kabzetti mi, o malı onun yerine geçen kimsenin eli altına verir.’ derken işitmişim. Artık ondan kalan bu malın Müslümanlara verileceği kanaatindeyim”, cevabını vermiştir. Hz. Fâtıma bunu duyunca: “Sen Resûlullah'tan duyduğunu tatbik edersen” demiştir (Zehebî, 1996, 5: 33-40).

Hz. Fâtıma'nın bizzat halifeye gitmediği, onunla tartışmadığı, haber göndererek kendilerinin mirastan (fey ve humus) haklarının olup olmadığını sorduğu ve aldığı cevapla hakkı olmadığını öğrenerek böyle bir hususu mevzu etmediği anlaşılan bu rivayet, belki de miras talebi mevzuyla ilgili en doğru rivayettir. Bu durumu kim aracılığıyla, ne zaman sordurduğu ve sormasının öncesindeki miras ve mirasçıların olası paylaşım hususuna temas eden süreçten bahsetmeme durumu bu rivayetin açıkları arasında olmasına rağmen diğer rivayetlere nazaran üslup açısından kısmen daha kabul edilebilir gözükmektedir. Zira o seçkin sahâbeyi sıfatlarına yakışacak bir tavırla sunduğunu düşündüğümüz bu rivayet, hiçbir şekilde itiraz, tartışma, delil yahut şahit getirme, mirasçılıkta ısrar, hibede ısrar, halifeye

dargınlık gibi hususlara yer vermemektedir. Râşid halifeler döneminde tartışma konusu olmadığı, Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde -iddia edilenleri döndürme durumu varken- diğer halifelerden farklı davranmadığı, yine Ömer b. Abdulazîz'den nakledildiği üzere râşid halifelerin her birinin Allah Resûlü'nün döneminde olduğu gibi tasarrufta bulunduğu durumları, bu rivayetin daha muteber olabileceğini göstermektedir. Zira kendi içerisinde; Zehebî'nin işaret ettiği "vârisi değil ailesi sayılırım" ifadesi -Hz. Aişe aracılığıyla sıhri akrabalıktan ötürü- tevil edilmezse sorun gibi gözüküyor ancak rivayetin geri kalan kısmı olası miras talep mevzusunun en uygun bir şekilde dile getirilip en güzel sonuçla bittiğini işaret etmektedir. Dolayısıyla konuyla ilgili nakledilen diğer tüm rivayetlerin -daha önce çelişkilerinden ve tutarsızlıklarından bahsedilmişti- kurgularından farklı gözükmektedir. Yukarıda rivayetlere yönelik yaptığımız tüm eleştirilerden sonra eğer bir miras talebi mevzusunu kabul edecek olursak diğer tüm rivayetlerin, kasıtlı yahut kasıtsız bir şekilde bu rivayetle bağlantılı olarak üretildiği kanaatine varmaktayız. Bu rivayet esas alınarak üzerine ekleme, çıkarma, tartıştırma, ayetten delil getirme, hibe iddiası, şahit talebi, halifenin şahitleri kabul etmemesi, talebi reddetmesine bağlı olarak Hz. Fâtıma'nın darılması ve Hz. Fâtıma'nın vefatına yakın barışması bilgileri eklenerek yeni rivayetler kurgulanmıştır.

Değerlendirmesini yaptığımız bu son rivayet;

a) Miras, hibe, bağış, miras taksimatı, sadaka talebi, gibi hususları barındıran yukarıda değerlendirmesini yaptığımız rivayetlerdeki gibi çelişkili halleri ve tutarsızlıkları içermemektedir.

b) Hz. Fâtıma'yı mal düşkün ve onu elde edebilmek için bağış, hibe iddialarıyla ortaya çıkarıp haksız bir talepte bulunma, bunun için şartları taşımayan şahit getirme gibi cahilce bir tutumla ilişkilendirerek onun şahsiyetine yakışmayacak konuma düşürmemiştir. Veya mülkünde ve iddiasında haklı olan Hz. Fâtıma'nın şahitlerini kabul etmeyen Hz. Ebûbekir'i onun mülkünü gasp eden ve gerekçesi içinde hadis uyduran bir pozisyona sokmamıştır.

c) Hz. Ali ve Hz. Abbas'ı bildikleri bir hususu gizleyerek mal talep eder hale getirerek şahsiyetlerini zedelememektedir. Ayrıca bu rivayet, Hz. Ali'ye Hz. Fâtıma'ya verilmeyen mülk yüzünden Hz. Ebûbekir'e biat etmeyip eşinin ölümü sonrası yalnız kaldığı iddiasıyla zoraki biat ettiği özelliğini yüklememiştir. Hz. Ali ve Hz. Abbas'ı paylaşamadıkları mülk yüzünden birbirlerine zalim, facir ve ötesi ağır ithamlarda bulduklarından bahis açmamaktadır.

d) Ashabın bilginlerinden olan Hz. Ali'yi ayetlerin neye işaret ettiğini anlayamayacak kadar basiretsiz, şahitlerin hangi özellikte yahut şahitliğin nasıl olması gerektiğini bilemeyecek kadar cahil bir hale düşürmemektedir.

e) Bilakis bu rivayet, bahsi geçen sahâbeyi Kur'an'ın vafettiği üzere "önde gelenler" sıfatına yakışır bir şekilde ortaya koymuştur.

6. Değerlendirmeye Tabi Tutulan Rivayetlerin Oluşum Arka Planına Dair Kısa Bir Değerlendirme

Yukarıda kurgusal oldukları değerlendirmesini yaptığımız rivayetlerin; Hz. Ali'nin hilâfeti dönemi siyasi olaylarla -özellikle Sıffin-, Emevîlerin ilk dönemindeki siyasi olay ve tutumların tesiriyle oluştuğu kanaatini taşımaktayız. Bu tür rivayetler; Muâviye b. Ebû Süfyân'ın bahsi geçen mülklerden özellikle Fedek'in tasarrufunu Hz. Peygamber (s) ve râşid halifeler dönemindeki konumundan çıkarıp Mervân'a iktâ olarak vermesi (İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211; Algül, 1995, 12: 294-295) dolayısıyla buradan belli bir oranda pay alan Ehl-i beyt'in gelirinin de kesilmesi üzerine ortaya çıkmaya başladığı kanaatindeyiz. Hz. Osman döneminde Mervân'a iktâ edildiği ile ilgili de rivayetlerde bilgi geçmektedir (Beyhakî, 1344-57, 6: 301). Ancak Hz. Osman sonrası hilâfete geçen Hz. Ali'nin bu araziye eski haline döndürdüğüne dair bilgi geçmediği hatta diğer rivayetlerde râşid halifeler dönemi uygulamaların Resûlullah döneminde olduğu gibi gerçekleşmiştir nakilleri bu bilgiyi nakzetmektedir. Dolayısıyla bu bilginin de bahsini yaptığımız kurgu rivayetlerde yer alması olağan hale gelmektedir.

Muâviye b. Ebû Süfyân'ın ve de devamındaki Emevî yönetiminin bu haksız uygulamasının örtbas edilebilmesi adına gerek yönetim tarafından ürettirilmiş olma ihtimalinin yanısıra yönetime yaranmak isteyenler tarafından da Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Abbas -ki bunlar Hz. Peygamber'in (s) akrabalık cihetinden en çok sevdiği kişilerdir- gibi değerli şahsiyetler bu tür kurgusal rivayetlere dâhil edilmiş olabilirler. Mesele miras meselesinden öte bir durum arz etmektedir. Hz. Ali'yi hem makam hem mülk peşinde, Hz. Fâtıma ve Hz. Abbas'ı ise mülk peşinde koştukları imajıyla kirletip, Hz. Ali'yle yaptıkları hilâfet savaşındaki haksızlıklarını ve Hz. Peygamber'in (s) ailesinin geçimini sağlayan Fedek'i de kendi akrabalarına ikta vererek yaptıkları gasp ve haksızlıklarını kapatmak için onları bu ithamlarla göstermiş olabilirler. Ehl-i beyt'e yönelik camilerde yapılan hakaretleri ve bu hakaretleri onamayanların başına gelenleri de dikkate aldığımızda; (Bozkurt, 1998, 18: 277-278) Ehl-i beyt fertlerinin itham edildiği bu tür rivayetlerin kurgusunun normal olduğu ortaya çıkmaktadır.

Emevî halifelerinden Ömer b. Abdulazîz'in hem Ehl-i beyt'e yapılan hakaretlere son verdirmesi (Yiğit, 2007, 34: 54) hem de Fedek'in tasarrufunu Hz. Peygamber ve râşid halifeler dönemindeki şekline döndürmüş (İbnü'l-Esîr, 1987, 2: 209-211; Algül, 1995, 12: 294-295; Yiğit, 2007, 34: 54) olması da bizim tezimizi destekler mahiyettedir. Ayrıca hadislerin tedvinini resmi talimatla yapturan bir halifenin Fedek ile ilgili ayrıntılı açıklama yapmış olması -hadis uydurmalarının önüne geçme hedefi- bu mülkler üzerinden kurgulanmış olan çeşitli rivayetlere cevap verdiği hissini uyandırmakla birlikte tedvin talimatının da bu tür rivayetlerin önüne geçilmesi gerektiği kanaatiyle yapıldığına da işaret etmektedir.

Emevî yönetiminin uygulamaları sonucu; güya Ehl-i beyt'in hakkını savunmak adına Şia yahut Şia gibi gözüken gizli fitnecilerin kurguladıkları rivayetlerle; bunlara mukabil Sünnî gibi gözüken ancak hakikatte farklı gayeler güden kişilerce savunma yahut yönetimin tutumunu gizlemeye yönelik kurgulanan rivayetler, Ehl-i beyt üzerinden şekillenirken aslında gerek Sünnîlerin gerek Şia'nın kullandıkları rivayetler ashabin önde gelenlerine hatta Peygamber'e uzanan gizli saldırının yolunu açmaktadır.

Sonuç

Hz. Peygamber'in (s) vefatı sonrası halife seçilen Hz. Ebûbekir'e; Hz. Ali'nin ve Hâşim oğullarının biat etmemelerinin ya da biatlerini geciktirmelerine; Hz. Fâtıma'nın miras talebinin halife tarafından reddedilmesi neden olarak iddia edilmiştir. Bu husus üzerinde de birçok rivayet ortaya atılmıştır. Yaptığımız bu değerlendirme çalışması neticesinde bu tür rivayetlerin siyasi olaylar muvacehesinde oluşturulmuş kurgusal rivayetler olduğu kanaati hasıl olmuştur. Esasında bir miras talebi söz konusu olmamakla birlikte; Hz. Ebûbekir, fey ve humustan gelen gelirlerden belirli bir oranı Hz. Peygamber (s) döneminde olduğu üzere peygamber ailesine gönderince; muhtemelen aile bireyleri gönderilen gelirin mülkünün -bizâtihi kendisinin değil- tasarrufunun kendilerine düşüp düşmediğini sorma düşüncesine kapılmışlardır. Halifenin bahsi geçen mülklerden paylarına düşen gelirin kendilerine devamlı verileceğini ancak bu mülklerin paylaşılamayacağını ifade etmesi üzerine mesele kapanmıştır. Hz. Peygamber döneminde bu mülklerin gelirlerinin paylaşımına göre adam çalıştırılmadığı gibi, Hayber, Fedek ve Va'di'l-Kurâ'dan gelen gelirleri Yahudilerin yarıcılık esasına bağlı olarak üretip yarısını Medine yönetimine verdikleri durumu da dikkate alınırса hazır ürün olarak teslim edilen gelirlerin arazisinin paylaşımına da gerek kalmamaktadır. Hz. Ebûbekir döneminden itibaren râşid halifeler döneminde; bahsi geçen mülklerin gelirleri Hz. Peygamber dönemi olduğu gibi tasarruf edilmiş bu hususta da bir anlaşmazlık yaşanmamıştır.

Gerek Hz. Ali'nin hilâfet talebiyle ilgili rivayetler -bağlantılı olduğu için zikrettik- gerek Hz. Fâtıma'nın miras talebiyle ilgili rivayetler; Hz. Ali'nin şehadetinden sonra muhalifleri yahut taraftarı gibi gözüken gizli düşmanları tarafından Hz. Ali'yi nefsanî arzularına uyup iktidar hırsına kapılmak yahut hakkı gasp edilmiş olmakla, Hz. Fâtıma'yı mal kavgası gütmekle niteleyip Müslümanların nazarında Ehl-i beyt'in itibarını düşürmek için üretilmiştir. Muhaliflerinin yahut onlara yaranmak isteyenlerin Hz. Ali'ye yapılan muhalefeti meşru göstermek, kendi yaptıkları haksız uygulamaları da

gündemden düşürmek amacıyla ürettirmiş/üretmiş oldukları ihtimali olmakla birlikte; tutumlarına karşılık Şia yahut Şia taraftarı gibi gözükkenlerin ürettikleri rivayetlere cevap sadedinde de kurgulanmış olabilir. Ayrıca bu tür kurgusal rivayetlerle; Ehl-i beyt'in ileri süreceği her hak iddia, Şif-Sünnî grup algısı içerisinde değerlendirmeye itilerek onların amaçlarının dini gaye taşımadığı mal ve iktidar hedefleri taşıdıkları izlenimiyle, Ehl-i beyt'e mensup Müminlerin dini emirlerin hatırlatılması hususundaki her meşru öneri yahut talepleri baştan kategorize edilerek gayri meşru zemine taşınması da amaç edinilmiş olabilir. Böylece düşman kitle algısı oluşturularak Ehl-i beyt üzerinde meşruiyet problemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırmamıza konu olan rivayetlerin siyasi olay ve tutumların gölgesinde oluşturulduğu daha sonra Sünnî kaynaklarda yer aldığı kanaatindeyiz.

Allah'ın elçisi ve dinin tebliğcisinin bizzat terbiyesinden geçen hayatlarının hiçbir anında şirk yahut küfür bulunmayan, gayelerini Allah'ın rızasını kazanmaya adayan ailedeki bu iki ferdin bu ithamlarla anılması; onların dini anlama ve yaşama yolundaki uygulamaları ve tavsiyelerine gölge düşürerek öğretilerini değersiz kılmak gayesi güdüldüğü açıktır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'i ve tebliğini hedef alan ancak onun şahsında bunun yapılamayacağını iyice idrak eden fitneciler, bizzat Hz. Peygamber tarafından büyütülüp yetiştirilen, erkek ve kadın müminler için rol model olabilecek bu iki şahsın örnek alınmasının da önüne geçmeye çalışmışlardır.

Bahsi geçen rivayetler; Hz. Ali'nin hilâfeti ve sonrasında İslam toplumunda meydana gelen dâhili sorunları ve akabindeki bölünmeleri fikri manada temellendirme ve müsebbiblerinin yani Ehl-i beyt'in ise dünya eksenli bakış açısına olduğunu ispatlama sadedinde, gerek harici, gerek Ümeyyeoğulları taraftarları gerekse Şif taraftarları arasında olduğu iddia edilen İbni Sebe ve onun idealini sürdürenlerin sıradan bir bilgi üzerine yaptıkları rivayetlerdir.

Değerlendirmeye tabi tutulan Sünnî kaynaklardaki, birbirinden farklı içerikleri, talepleri, cevapları, şahısları, ithamları içeren ve içerisinde birçok şüphe bulunduran rivayetleri sahih kabul etmemiz mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla fikri manada da olsa Sünnî-Şif ayrılığının gerekçelerinden biri olan miras mevzuuyla ilgili rivayetlerin, hassasiyetle incelendiğinde gerçek olmadığı, bir takım siyasi olay ve tutumlara bağlı olarak Müslümanlar arasında fitne çıkarma gayesi güden kişilerce -sıradan bir bilgi üzerine-kurgulanmış olduğu ortaya çıkacaktır. Bu ve benzer tartışmalı konulardaki rivayetler yeniden gözden geçirildiğinde; esasında Müslümanlar arasında temelde Sünnî-Şif ayrımının olmadığı ancak oluşturulmaya çalışıldığı görülecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel (1416/1995). Müsned'ü İmam Ahmed b. Hanbel, (thk. Şuayb el-Arnaud, Âdil Mürşid). I-L. Beyrut, Müesssetü'r-Risale.
- Akademik Heyet (2014), Hadislerle İslam, I-VII. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aktan Hamza (2005). “Miras”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (30: 143-145). İstanbul: TDV Yayınları.
- Algül, Hüseyin (1995). “Fedek”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (12: 294-295). İstanbul: TDV Yayınları.
- Altun, İsmail (2012). Hz. Ebûbekir İle Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şif Yaklaşımların Analizi. İslâm Araştırmaları Dergisi, 2012, Sayı: 27, s. 1-27.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ (2013). Fütuh'ül-Büldân. trc. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (1926 /1344). es-Sünenü'l-kübrâ, Haydarâbâd: I-X. Meclisu dâiretü'l-maârif.

- Bozkurt, Nebi (1998). "Hucre b. Adî". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (18: 277-278). İstanbul: TDV Yayınları.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl el- Cu'fî (1987/ 1407). el- Câmîu's-Sahîh el-Muhtasar. Tahkîk, Ta'lik: Mustafâ Dîb el- Buğâ. I- VI. Beyrut: Dâru İbn Kesîr
- Bulaç, Ali (Ed.) (2006). "Asr-ı Saadet'te Toprak Hukukunun Teşekkülü", Vecdi Akyüz (Ed.), Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam (4: 120-121). I-IV. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk (t.y.). Müsnedü Ebî 'Avâne. I-V. Beyrut: Dârû'l-Ma'rife.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'âs (t.y.). Sünenü Ebî Dâvûd. I-IV. Beyrut: Dârû'l-Kütübî'l-Arabî.
- Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî (1404/1984). el-Müsned, (thk. Hüseyin Selim Esed). I-XIII. Beyrut: Dârû'l-Me'mûn li't-Tûrâs.
- Fayda Mustafa (1995). "Fey". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (12: 511-513). İstanbul: TDV Yayınları.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân (1414/1993). Şahîhu İbn Hibbân, (thk. Şuayb el-Arnâvûd). I-XVIII. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- San'ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm (1403). el-Musanef fi'l-hadîs, (thk. Habîbü'r-Rahman el-A'zamî). I-XI. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Hamevî, Yâkût b. Abdullah (1397/1977). Mü'cemü'l-Büldân. I-V. Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbnü'l-Esîr, Alî b. Muhammed (1987), el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi. (Trc. M. Beşir Eryarsoy-Ahmed Ağırakça) I-XII. İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbn Hişâm, Abdümelik b. Hişâm (1971), Hz. Muhammed'in Hayatı. (Trc. İzzet Hasan-Neşet Çağatay). I-IV. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- İbn Kesîr, İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer (t.y.), el-Bidâye ve'n-Nihâye. (Trc. Mehmet Keskin). I-XIV. Ankara: Çağrı Yayınları.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' (1421/2001). et-Tabakâtü'l-kübrâ. (Thk. Ali Muhammed Ömer). I-XIII. Kahire: Mektebetü'l-Hancî.
- İmam Mâlik (1994). Muvatta', (çev. Ahmet M. Büyükçınar, Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Durak Pasmaz, Abdullah Yücel). I-IV. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (1995). "Fâtıma". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (12: 219-223). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir (1990-1993). et-Terâtübü'l-İdâriyye: Hz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar. (Trc. Ahmet Özel). I-III. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Komisyon (2006), Hidayet Önderleri: Hz. Fâtıma (s.a.), (trc. Vahdettin İnce). Dünya Ehlibeyt Kurultayı.
- Köten, Akif (Ed.) (2006). "Asr-ı Saadette Suffa Ashâbı". Vecdi Akyüz (Ed.), Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm (4: 398-399). I-IV. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Macit, Yüksel (2004). Ehl-i Beyt'in Sadaka ve Zekat Almaması Üstüne. Marife, 2004, yıl. 4, sayı: 3, s. 397 – 404.
- Mâverdî, Ali b. Muhammed (t.y.). el-Ahkâmu's-Sultâniyye. (Thk. el-Kâdî Nebîl Abdurrahma Hayyâvî). Beyrut: Şirketü Dârû'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam.

- Müslim b. Haccâc (t.y.) el-Câmiu's- sahîh. (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). I- V. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân (1999/1420). Sünenü'n-Nesâî bi şerhi's-Suyûtî ve hâşiyeti's-Sindî. (IVIII). Beyrut.
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed (2009). Hz. Ebûbekir. Trc. Şerafettin Şenaslan-Faruk Aktaş. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed (2008). Hz. Ali. Trc. Şerafettin Şenaslan İstanbul: Ravza Yayınları.
- Tirmizî (t.y.). el- Camiu's-sahih Sünenü't-Tirmizî. (thk. Ahmed Muhammed Şakir), (I- V). Beyrut.
- Yiğit, İsmail (2007). "Ömer b. Abdulazîz". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (34: 53-55). İstanbul: TDV Yayınları.
- Yiğit, İsmail (2011). "Tebük Gazvesi". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (40: 228-230). İstanbul: TDV Yayınları.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1996). İslâm Târîhi. (trc. Muzaffer Can). I-VI, İstanbul: Cantaş Yayınları.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1405/1985). Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'. (thk. Şuayb el-Arnaûd, Hüseyin el-Esed), I-XXV. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

Web Siteleri:

<https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/medinede-hurma-hasadi-zamani-foto-h267938.html>, (25/04/2019);

<https://www.haber3.com/dunya/hurma-agaci-sekiz-yilda-yetisiyor-200-250-kilo-meyve-veriyor-haberi-2736225> (25/04/2019)